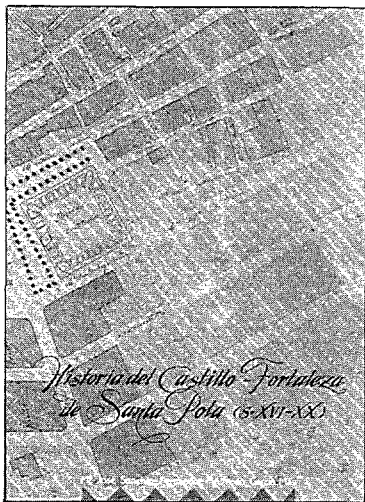

**María José SÁNCHEZ
FERNÁNDEZ
i Alfred GARCÍA MAS,**
*Historia del castillo-fortaleza de
Santa Pola (s. XVI-XX),*
**Alacant, Ajuntament de
Santa Pola · Institut de Cultura
Juan Gil-Albert, 1990**

Aquest estudi sobre el castell de Santa Pola, aparegut ara fa quatre anys, està estructurat en onze capítols, amb una extensió equilibrada, que en algun cas han sigut subdividits en diversos apartats. Dos capítols, els referents a la descripció i a les característiques arquitectòniques del castell-fortalesa (capítol VIII) i el que tracta de l'esdevenir de l'edifici en el segle XVIII (capítol IX), han merescut una extensió major.

El treball es completa amb una introducció, un apèndix documental (format per catorze

documents dels segles XVII al XIX), la bibliografia esmentada en el text i, per acabar, un llistat dels diversos arxius consultats. En conjunt, noranta-cinc pàgines en un llibre de format mitjà-gran (27'4 x 20'2 cm).

El que més crida l'atenció del lector és l'abundor de fotografies i plànols, que tal volta haurien d'haver estat desglossats en una taula o índex, com també la profusió de colors (quasi bé totes les il·lustracions s'han fet a quatre tints). Juntament amb això, un suport en paper satinat i d'alt gramatge que confereix al llibre, en l'aspecte formal, una gran vistositat, potser una mica massa i tot.

La intenció primordial de l'obra, tal com ens expliquen els autors (una arqueòloga i un geògraf) en la introducció, era la de fer un treball que abraçara globalment l'estudi del castell de Santa Pola, imbricat dins la geografia (física i també econòmica, amb el rellevant paper del seu port pesquer i comercial), i el procés històric que explicaria la seua construcció, amb els seus precedents (la torre del cap de l'Aljub) i en relació amb les altres estructures defensives de la costa, també estudiades més detingudament en un altre treball d'un dels autors (Alfred Garcia Mas i F. Requena Amoraga, "Las torres de vigía y la estructura defensiva de la costa de Santa Pola", *Revista de Fiestas*, Santa Pola, 1988).

Tot això, però, enfocat des de la perspectiva de considerar

l'estudi d'aquest edifici, ara emblemàtic per al poble de Santa Pola, com l'origen de la vila actual, des d'aquella primera torre medieval del cap de l'Aljub, fins a la definitiva fortalesa bastida a mitjan segle XVI, al redòs de la qual van anar sorgint, des del segle XVIII, les cases que amb el temps formarien el primer nucli urbà, dins el qual el castell hi farà un paper central, ben especialment des de la seua adquisició a mitjan segle XIX per l'Ajuntament de Santa Pola (municipi "independitzat" d'Elx el 1835, però sense terme municipal propi fins al 1944), lloc on seria ubicada la Casa Consistorial i altres múltiples dependències. A hores d'ara l'edifici acull i fa diverses funcions culturals: museus, aquari, etc.

Reprenent l'ordenació del llibre, el primer dels capítols ens explica les condicions geogràfiques que fan d'aquest lloc un indret òptim per a l'establiment d'un port, amb les magnífiques condicions naturals de la badia per a arrecegar els vaixells. Aspecte que queda ben palès per la llarga història dels assentaments que s'hi establiren, d'especial rellevància en època romana amb el Portus Illicitanus.

En els capítols II i III s'estudia la importància del port en època medieval, quan era anomenat el port del cap de l'Aljub, tot fent referència a l'actual cap de Santa Pola, al nord-est de la vila. En aquest lloc, i en un moment

indeterminat del segle XIV, hi fou bastida una torre pel Consell de la vila d'Elx per tal de defensar l'acostament dels pirates. Aquesta construcció seria l'antecedent directe del castell posterior de l'època moderna.

El capítol IV tracta de la rica pesquera d'aquest port, amb diverses referències documentals sobre aquest aspecte, activitat que és encara ben rellevant als nostres dies.

Al capítol V s'estudia el règim senyorial, dins el qual estigué inscrit el port de Santa Pola, emmarcat dins la concessió que el 1470 va fer la castellana Isabel la Catòlica, de la vila d'Elx i Crevillent, a Gutierre de Cárdenas. Tot i que la vila d'Elx no aconseguiria alliberar-se del jou feudal fins al segle XIX, el port de Santa Pola i el seu castell foren cedits a la corona en el segle XVIII (1784).

Els capítols VI i VII estudien la forta incidència de les activitats corsàries a la costa (especialment intenses en els segles XVI i XVII), responsables de la seua despoblació, com també les mesures preses per a la seua guàrdia i protecció, consistents en la construcció de diverses torres i fortificacions tot al llarg de la costa del Regne de València, des les quals se'n conserven tres al litoral de Santa Pola.

El capítol VIII és subdividit en cinc apartats, on es detallen els avatars de la construcció del castell per Bernardino de Cárdenas el

1557; se'n descriu l'estructura i les funcions, i s'emmarca dins els esdeveniments de tan profunda significació històrica com va ser l'expulsió dels moriscos el 1609 i els repetits atacs dels pirates del segle XVII, que obligaren a reforçar els sistemes defensius del litoral.

El segle XVIII és tractat en el capítol IX (subdividit en tres apartats), període en el qual va començar la instal·lació de pobladors (veïns d'Elx) tot al voltant de la fortalesa, com també l'assentament de l'illa Plana, tan lligada a Santa Pola i al seu port.

També en aquest moment es va produir la seua cessió a la Corona per part del marquès de Maqueda, fet ocorregut el 1784.

El capítol X (subdividit en quatre apartats) descriu la història de la fortalesa en el segle XIX, quan gràcies a la intervenció d'Antonio Múrtula Santos, alcalde de Santa Pola, el castell va passar a ser propietat municipal l'any 1857. Això va provocar la realització de diverses reformes i reestructuracions en l'edifici, que adaptà el seu espai als diversos usos que tingué a partir d'aquest moment i durant el segle XIX. També es va produir llavors la visita al castell d'Alfons XII, mentre la vila anava augmentant el nombre dels seus pobladors, com a conseqüència de la importància del port.

El darrer capítol està dedicat a aquest segle, amb la descripció

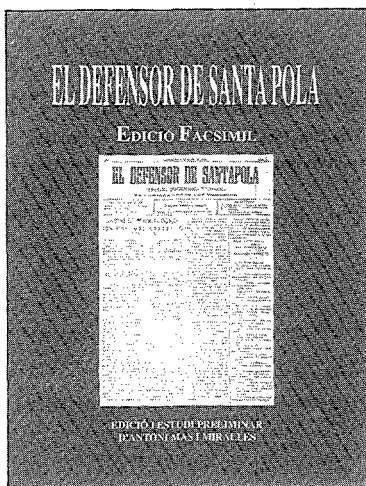
de les diverses funcions que durant aquest temps ha tingut: plaça de bous, ajuntament, hospital, escoles, etc., fins a arribar a l'actualitat, en la qual el castell acull activitats culturals: museus, aquari, etc.

Es tracta, en definitiva, d'un llibre interessant i bonic fet i pensat amb una clara intenció divulgadora sobre la història i el patrimoni cultural del nostre poble. És per això que ens dol la utilització a l'obra de grafies alienes i incorrectes per als topònims, i és per això també que desitgem que la segona edició d'aquest llibre siga feta en valencià, la llengua dels mariners i dels ciutadans de Santa Pola.

Joaquim Bolufer Marqués

**EL DEFENSOR
DE SANTA POLA,
LA POSSIBILITAT DE
TAFANEJAR VIDES,
PASSIONS I MORTS DE FA
CENT ANYS**

**Francisco SERRANO
I SEMPERE,
El Defensor de Santa Pola,
edició facsímil, estudi prelimi-
nar d'Antoni Mas i Miralles,
Alacant, Ajuntament de Santa
Pola - Fundació Cultural CAM
- Institut de Cultura Juan Gil-
Albert, 1994.**

L'Ajuntament de Santa Pola, en col·laboració amb la Fundació Cultural CAM i l'Institut de Cultura Juan Gil-Albert, ha publicat una edició facsímil de dos periòdics santapolers de les darreries del segle XIX. Es tracta del setmanari independent i literari *El Defensor de Santa Pola* i del malavingut periòdic mensual i satíric *El*

Rayo Destructor, totes dues publicacions dirigides per Francisco Serrano i Sempere.

Aquesta edició, que porta el títol del primer periòdic esmentat, està precedida per un estudi preliminar d'Antoni Mas i Miralles, que consta només d'una dotzena de pàgines. Ara bé, la densitat d'aquestes dotze pàgines fa que el lector dispose, abans de llegir els textos de les publicacions reeditades, d'una anàlisi rigorosa i completa tant del contingut com del context social i històric, un context sense el qual no podríem entendre ni valorar en la justa mesura l'atractiu indubtable que hi ha amagat en aquestes pàgines desbordants de suggerents regusts decimonònics.

Antoni Mas estructura el seu estudi en sis apartats: "Introducció", "Santa Pola en la segona meitat del segle XIX", "Francisco Serrano y Sempere", "El Defensor de Santa Pola", "El Rayo Destructor" i "Justificació".

L'apartat que fa la funció d'introducció se centra especialment en una qüestió que ens sembla molt interessant i sobre la qual hi ha un important dèficit d'estudis: el fenomen del *modernisme*, les repercussions que va tenir en el context de les comarques del sud del País Valencià i les particularitats que hi presenta.

El segon apartat de l'estudi, "Santa Pola en la segona meitat del segle XIX", fa un repàs als factors que definien la societat d'aquesta ciutat fa ara cent anys: l'economia (centrada en l'activitat del seu port,

tant comercial com de pesca, i les explotacions agràries), la política (marcada per l'intercanvi continu de poder entre liberals i conservadors a nivell estatal i per la necessitat de configurar el terme municipal), les relacions socials (en les quals no podem passar per alt la influència de les importants famílies de cacics que hi havia a l'època) i la vida cultural (una vida cultural exigua, però que comptava amb freqüents representacions de sainets, de revistes i de sarsueles, tot això sense oblidar les activitats d'una banda de música que ja s'havia organitzat a Santa Pola en aquella època.

Antoni Mas dedica el punt tercer del seu estudi a fer una semblança del gran protagonista del llibre: Francisco Serrano i Sempere. Aquest santapoler nascut el 1872, director i redactor de les publicacions que ara podem llegir en edició facsímil, destaca per la seua capacitat de combat a l'hora d'enfrontar-se durament al poder dels cacics de l'època. I és que Francisco Serrano era allò que se'n diu un activista en contra dels poders establerts, un lluitador incansable que arremetia, amb l'ajuda de la lletra impresa, contra tot allò que ell considerava contrari a la justícia i a la igualtat social. El premi als seus esforços no tardaria a arribar: a causa de la "fama" que es degué guanyar al seu poble va haver de traslladar-se a Filipines, on va persistir amb la seua activitat periodística i literària.

Fruit de l'esperit batallador d'aquest personatge peculiar van ser les publicacions que Antoni

Mas ens reproduïx en el llibre que ara comentem: *El Defensor de Santa Pola* i *El Rayo Destructor*, totes dues en castellà. El primer, de freqüència setmanal, va veure la llum al maig de 1894 i prolongà la seua vida durant divuit setmanes. El segon, en canvi, va nàixer amb la intenció d'eixir al carrer amb una periodicitat mensual, però no va tenir continuïtat: el número del 26 d'agost del mateix any 1894 va ser el primer i l'últim.

Antoni Mas fa bé de reproduir, íntegrament, els divuit números d'*El Defensor de Santa Pola* i el número únic d'*El Rayo Destructor*, perquè així podem fer un seguiment de l'obra periodística completa de Francisco Serrano a Santa Pola, de les seues preocupacions i de la seua manera de fer periodisme, sempre al servei dels ideals progressistes.

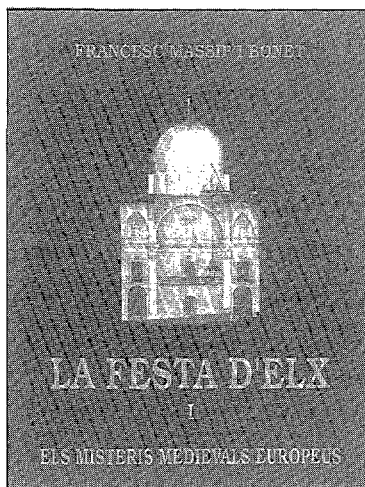
Tot i que és un llàstima que Mas no en faça un comentari més detallat i concret, dels textos que reedita, en relació amb el context polític, social, històric i econòmic en què van ser publicats, ni tampoc de l'estil periodístic de Francisco Serrano, hem de reconèixer el mèrit indiscutible que té aquesta iniciativa i el gran interès del producte resultant: el llibre és un punt de referència ineludible per a estudiar i entendre, en el context de les comarques del sud del País Valencià, una època històrica tan determinant i transcendent com ha estat la que correspon a les acaballes del segle XIX, i un punt de referència també ineludible per a qualssevol estudis futurs que es pretenguen fer sobre la importan-

tíssima activitat periodística que hi havia a casa nostra en aquesta època, una activitat sobre la qual encara no hem parat l'esment que es mereix.

Tant de bo si la iniciativa encetada per Antoni Mas tinguera continuïtat i poguérem disposar d'altres llibres d'aquest estil sobre altres publicacions com *El Cullerot Alicantí*, *El Bou*, *El Tio Cuc*, i un llarg etcètera.

Joan Borja i Sanz

**Jesús-Francesc
MASSIP I BONET,**
*La festa d'Elx i els misteris
medievals europeus,*
pròleg de Josep Romeu i
Figueras i epíleg de Gaspar
Jaén i Urban, Alacant, Institut
de Cultura Juan Gil-Albert -
Ajuntament d'Elx, 1991
391 ps.

Després d'un llarg –i sinuós– període de negociació que ha durat més de cinc anys, per fi ha vist la llum pública l'obra de Jesús-Francesc Massip, *La Festa d'Elx i els misteris medievals europeus*, coeditada per l'Institut de Cultura Juan Gil-Albert i per l'Ajuntament d'Elx. La publicació definitiva d'aquesta obra, que és una part fonamental de la tesi doctoral de l'autor, llegida en la Universitat de Barcelona l'any 1986 –edició propiciada gràcies a la decidida iniciativa del Departament Municipal de Publica-

cions creat recentment a l'Ajuntament d'Elx—, ens posa a l'abast el fruit d'una apassionant, rigorosa i erudita investigació que Jesús-Francesc Massip ha portat a terme des dels seus primers contactes amb la Festa d'Elx allà per l'any 1983.

I encara que ja coneixíem alguns aspectes d'aquest treball per mitjà dels nombrosos articles que l'autor ha anat publicant en revistes especialitzades, el conjunt de l'obra que ara podem contemplar en tota la seua magnitud resulta —i no es cap tòpic— realment impressionant. Impressionant per la immensa quantitat de notícies històriques relatives a representacions teatrals medievals desenvolupades per tota Europa recollides en les pàgines del llibre, que demostren la gran capacitat de treball de l'autor. I impressionant per la intel·ligent interrelació de totes aquestes dades fins a formar un autèntic i esplèndid tapís documental on emmarcar perfectament la representació de la Festa il·licitana i de qualsevol altra escenificació medieval.

La Festa d'Elx i els misteris medievals europeus apareix iniciat per una introducció, on l'autor delimita la investigació que pretenia dur a terme i on mostra les fonts documentals emprades al llarg de l'estudi. Només la menció d'aquestes fonts pot donar una clara idea de l'extensió i l'erudició del treball. Així, l'autor ha revisat, en primer lloc, els arxius locals d'Elx, especialment

l'arxiu històric municipal, on ha estudiat pràcticament tota la documentació existent referent al Misteri, inclosa la sèrie de llibres de la Claveria de Nostra Senyora de l'Assumpció que, fins ara, no havia estat utilitzada per cap investigador. En aquest sentit, podem assenyalar que després de la seua actuació queda perfectament desmentit el tòpic —transmés per investigadors poc rigorosos— de l'inexistència de documentació històrica relativa a l'obra elxana. Jesús-Francesc Massip ha demostrat precisament tot el contrari —i això, juntament amb els resultats de l'anàlisi efectuada, és una de les grans aportacions d'aquest autor a la investigació sobre la Festa d'Elx—, la gran abundància de documents relatius a l'obra sacra conservats als arxius locals que permet reconstruir, amb prou fonament, la història teatral i organitzativa del Misteri assumpcionista, almenys des del segle XVII fins als nostres dies. La major part d'aquests documents que, d'altra banda, han estat transcrits per l'autor en un apèndix documental al llibre que ara comentem i que s'anuncia com de pròxima publicació. Tant de bo que aquesta edició es porte a terme amb certa rapidesa, ja que aquest *corpus* documental seria, sens dubte, un instrument de treball de primera mà per als estudiosos del teatre medieval.

Però Jesús-Francesc Massip també ha revisat, amb una visió

globalitzadora del teatre europeu de l'edat mitjana, altres centres documentals i bibliogràfics per a completar la panoràmica del seu estudi. Arxius i biblioteques tan importants com les de València, Madrid, Barcelona, Mallorca, Florència, Perpinyà, Londres, París i Montpeller, entre altres, d'on l'autor ha anat poant sens descans dades i més dades —incorporades per mitjà d'un extensísim aparat de notes i referències— que ens són presentades a través dels vuit capítols en què es divideix el llibre. S'hi estudien minuciosament els diferents aspectes que poden caracteritzar el teatre medieval europeu, hi analitza els seus aspectes més destacats i, amb una sèrie de classificacions sistemàtiques de tots aquests elements, arriba a tipificar perfectament, no només la Festa d'Elx —punt central de la investigació—, sinó qualsevol representació teatral d'aquesta època de què es té o es puga tenir notícia en un futur.

D'aquesta manera, s'estudia el naixement, la història i les possibles fonts argumentals del Misteri elxà per a passar seguidament a analitzar de forma detallada els elements més importants de la representació relacionant-los, com en cada un dels apartats posteriors, amb els de moltes altres peces avui desaparegudes, però de les quals l'autor dóna notícia documental. Així ho fa en el cas dels components musicals del Misteri assumpcionista, fonamentalment des del punt de vista

dramàtic i històric, i documenta l'organització, la direcció i el funcionament de la capella musical que interpretava la Festa en temps passats.

En el capítol següent, l'autor proposa una classificació de les diferents obres medievals segons el tipus d'espai escènic emprat en les seues representacions. Aquestes són dividides en tres grans apartats, segons el marc teatral utilitzat: marc eclesiàstic, urbà i privat. I, d'altra banda, agrupa les representacions segons la forma de l'escenari: central, integrat, amb disposició horitzontal i/o vertical, lineal i, per fi, paratàctic.

Un altre capítol està dedicat a descriure i a analitzar part per part tota l'escena del Misteri il·licità, i aporta tant referències històriques que permeten documentar l'existència i l'evolució posterior d'antics elements fins a aplegar als que avui coneixem, com minuciosos detalls tècnics que per fi donen lloc a la descripció de l'escenari de la Festa sense deixar cap detall a l'imaginació. En aquest sentit, l'autor passa revista a les diferents parts de l'escena il·licitana: el cel i els components de la tramoia aèria, el cadafal, l'andador, els altres taulats secundaris —tribunes i cadafalet de l'octava— i les estacions. Així mateix, presenta una sèrie de propostes ben interessants referides a la possible evolució experimentada a l'hora d'adaptar aquests escenaris a l'església de Santa Maria anterior al

temple que avui coneixem, o bé a l'actual, però abans que fóra totalment acabada la seua construcció.

Com a continuació d'aquest capítol, en dedica un altre a estudiar i a tipificar els artefactes aeris de la Festa en el món dels nombrosos enginyers teatrals medievals. Jesús-Francesc Massip estudia els diferents artefactes coneguts i, després de documentar el seu origen, els classifica en enginyers de corda fixa, de calabrot solt, esferoides i de plataforma múltiple. En el cas concret de la representació elxana, ens indica que el Núvol o Mangrana és un tipus d'artefacte teatral emprat amb certa freqüència en representacions medievals i té el seu origen en cerimònies àuliques, com les solemnes entrades dels reis a les ciutats o les seues coronacions. L'Araceli té també un precedent directe en la cerimònica nadalenca de la Sibila i, per tant, tampoc és originari d'Elx. Sí sembla ser-ho la Coronació, artefacte emprat per la Santíssima Trinitat en la coronació de la Mare de Déu i que fou creat expressament per a la representació d'Elx. Punt i a part cal fer d'aquesta "cadira" en què es feia l'Assumpció de la Verge que s'esmenta en un document del 1530 i que l'autor suposa un altre artefacte avui desaparegut o, almenys, modificat en l'actual Araceli.

Els dos últims apartats del llibre també resulten d'un gran inte-

rés. S'hi estudien, d'una banda, els efectes especials i els trucs escènics utilitzats abundantment en les representacions medievals. Efectes especials que l'autor ordena en sons, visuals i olors, i subdivideix cada apartat en altres possibilitats. Naturalment, la Festa d'Elx ens presenta clars exemples de tots aquests efectes: el volteig de campanes i el dispar d'artilleria –o coets– en obrir el cel, el llançament d'oripell des dels artefactes aeris, o l'encens del sepeli de la Mare de Déu. Pel que fa als trucs escènics, per a solucionar situacions sobrenaturals o realístiques, també n'eren usats amb freqüència en les escenificacions medievals. I, encara que aquests trucs tenen una major presència en les representacions de la Passió del Nostre Senyor o de misteris hagiogràfics –amb l'escenificació dels martiris i morts violentes de Jesús i dels sants– també la nostra Festa, amb l'ús d'escotillons que permeten canviar actors per imatges, ens mostra algun exemple d'aquesta tècnica teatral.

Per últim, Massip para la seua atenció en el vestuari i l'*attrezzo* del Misteri en el context de la indumentària medieval. En aquest sentit, després de mostrar l'evolució d'aquest vestuari, divideix el de la Festa d'Elx en tres grans apartats: les restes de l'antic vestuari litúrgic (com la capa pluvial de sant Pere o la del Pare Etern), el vestuari de tradició medieval (com el de les Maries o

els apòstols) i, també el de nova incorporació, seguint uns criteris historicistes o, millor dit, pseudo-historicistes (com el dels jueus).

Després de tot aquest extens i detallat estudi, l'autor arriba a una sèrie de conclusions respecte a la representació de la Festa d'Elx que aclareixen, creiem que de manera definitiva, alguns aspectes debatuts pels especialistes en el tema. Per exemple, la forta convicció del naixement d'aquesta representació en els últims anys del segle XV i, per tant, la impossibilitat de datar el Misteri, com fa la propaganda oficial, en el segle XIII. Concretament Massip proposa com a data més probable, una que estaria compresa entre les últimes dècades del segle XV i la primera del XVI. A més a més, la creació del Misteri elxà en aquesta època està emmarcada en la puixança que les representacions de temàtica assumpcionista experimentaren en aquests anys per tota Europa. I, malgrat la seua perduració fins als nostres dies i l'incorporació d'elements posteriors i l'evolució d'altres al llarg dels segles, encara s'identifica perfectament en la seua representació la pràctica escènica tardo-medieval: en el seu marc teatral eclesiàstic, en el tipus d'escena múltiple –horitzontal i vertical–, en l'ús d'artefactes aeris de tipologia característica, en la utilització de trucs i efectes especials, en les vestimentes dels actors, en la mateixa interpretació i direcció

de l'obra i, fins i tot, en la seua significació comunitària com a festa del poble. Precisament l'autor –com ja han posat de manifest altres investigadors– crida l'atenció davant del fet que la presència a Elx d'espectadors forans i la mateixa evolució social de la ciutat, amb la desvinculació gradual entre el Misteri i el poble que el fa possible, pot acabar per debilitar i, fins i tot, eliminar aquest concepte col·lectiu de la Festa i convertir-la en una peça de museu, en un fòssil arqueològic, sense cap significat comunitari.

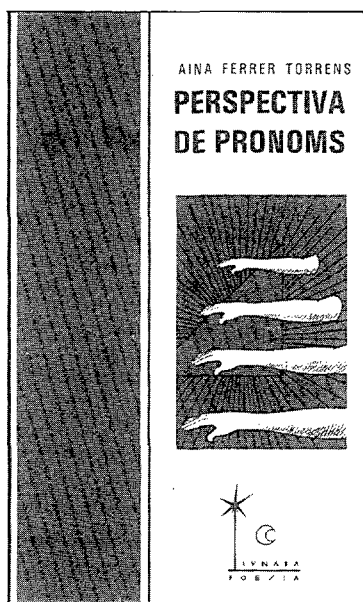
Per últim, assenyalarem que *La Festa d'Elx i els misteris medievals europeus* ha estat editada amb un important pròleg del Dr. Josep Romeu i Figueras, una de les màximes figures de l'estudi del teatre medieval, i amb un emotiu i bell epíleg de l'arquitecte i escriptor il·licità, Gaspar Jaén i Urban. I també que compta amb una extensa i selecta bibliografia sobre el tema i amb una sèrie d'il·lustracions que enriqueixen l'estudi. D'una banda, una bona col·lecció de quadres sinòptics on Jesús-Francesc Massip sintetitza les abundants notícies relatives a la música de diferents representacions o dels elements de vestuari i caracterització dels seus actors, tretes de nombroses consuetes d'obres medievals. D'altra, un esplèndid apèndix iconogràfic on ens mostra cent vint-i-quatre il·lustracions –fotografies, dibuixos i gravats– amb la seua explicació corresponent, que comple-

menten i documenten visualment diferents aspectes exposats al llarg de l'obra.

Ens trobem, en definitiva, davant d'un treball clau. Un llibre que serà de necessària consulta i utilització d'ara endavant per a tots aquells que intenten aproximar-se tant al teatre medieval en general, com a la Festa d'Elx en particular. Una obra on es mostren clarament i, creiem que per primera vegada, perfectament classifica- des les tipologies i les característiques —musicals, escèniques, tra- moístiques, de vestuari, de carac- terització, etc.— de tot el teatre medieval europeu i que permetrà, davant de la possible localització documental de qualsevol obra, emmarcar la peça recuperada i determinar la seua època de crea- ció. Per tot això, creiem que amb la realització i la publicació d'a- questa aclaridora i —tornem a dir- ho— impressionant obra, l'estudi del teatre medieval i les investiga- cions al voltant de la Festa d'Elx han avançat notablement i tenen en aquest llibre un punt de referèn- cia obligatori i ineludible.

Joan Castaño i Garcia

Aina FERRER TORRENS,
Perspectiva de pronoms,
**Elx, Associació Cultural Fruits
del Temps, "Llunara-Poesia"**
4, 1992, 43 ps.

El llibre guanyador del I Premi Llunara de poesia en català assaja una mena de recorregut per la intimitat de la seua autora i pel paisatge. La creació poètica és, en aquest sentit, fruit d'una doble experiència: interna, d'una banda, i externa, de l'altra. Ambdues maneres d'observar creen la pers- pectiva.

Els poemes que formen la primera part del llibre enceten el sentit d'itinerari, de camí, que sembla oferir el poemari ("Les fulles mullades degoten l'absèn- cia / i per això camí"; "hi haurà un mirall al fons del camí"), i de

descobriment ("Per això cerc dins l'aire fred / l'inici de l'aventura desconeguda"). L'autora ens introdueix en el seu món intern, en el qual la raó no pot definir les sensacions externes, alhora que sotmet totes les nostres apreciacions a un relativisme incert ("La certesa és una papallona / que canvia de flor i de racó"). L'únic que sembla segur aleshores és la bellesa de la natura i el seu poder reconfortant ("el vent de la matinada dóna ales a tots els fronts"). El poeta, doncs, aconsegueix enllestir la tasca iniciada abans: ajustar interior i exterior, com si fossen peces simètriques ("El plaer de morir un poc dins jo mateixa / per tal d'aconseguir l'ajust"). La influència del paisatge és cabdal en aquesta primera part. Els trets que el defineixen són la infinitat, l'absència humana, llevat del poeta, l'explotació dels cicles naturals del dia (capvespre, horabaixa, matinada, vespre...) per tal de posar més èmfasi en alguns dels seus aspectes, etc.

La segona part del poemari ofereix una novetat quant a l'observació de l'exterior. Ara és el paisatge urbà predominant davant els ulls del poeta ("L'atur i l'ofec vora un sostre de rebaixes / amb la raça esmoreïda de la gent / i les circumstàncies"). Continua, però, existint la idea de recerca, camí, recorregut, de què ja hem parlat ("L'espera es fa equivalent / a l'ocasió de trobar-te"). Els elements de la ciutat representen el contrari que la natura lliure dels

poemes de la primera part. La imatge dels rails del tren, a l'inrevés del camí de terra, el moviment, quasi cinematogràfic, els llums artificials dels fanals, per esmentar alguns exemples, ens introdueixen en una dinàmica distinta. El poeta ha trobat el que cercava ("Ara que et veig: cínic i segur, respectable [...] Ara que et veig: educat i alhora feble, desitjable..."). Tanmateix, la retrobada no és la solució. Resta recuperar el temps passat, aconseguir que la pausa precedent s'esborre de les seues vides ("Quelcom no ens deixa avançar / la incògnita d'un temps estotjat"). Després d'això, el poeta s'atura en el moment amorós i, ara sí, ja no importa el paisatge, o qualsevol referència exterior. La relació sentimental, descrita mitjançant un seriós aparell d'imatgeria verbal, esdevé culminació axial del poemari. La solitud del poeta ha de ser des d'ara l'aïllament dels amants ("Subtilment / ni crits / ni arguments / ni llums profanes / ens trencaran les hores").

La darrera part del llibre culmina la imatge de la fi del dia que vol representar la mort ("S'enfosqueix la tarda / amb mandra vegetal"). Els elements de la natura que havien estat desplaçats en els poemes anteriors tornen als versos d'Aina Ferrer, però, això sí, amb un significat ben distint. Sembla que la felicitat ha estat efímera, i, a més a més, que tota felicitat és poc durable ("Però els núvols pessiguen ja, / amb pines,

els solcs de primavera"). Cert nihilisme tiny els darrers versos del poemari. El poeta reconeix la seua derrota amb tranquil·litat, sense cap tipus d'exaltació ("Hem perdut. Nosaltres nàufrags, també, de les pedres / i dels ulls"). El discurs poètic, però, és continu; cap tipus d'exasperació, ni en l'aparició sobtada de la mort ("Aquí, / sacrificats els criteris / ullpresa ha vingut La Mort / addicta..."). Així les coses, el poeta desestima el dol i clou el llibre com l'ha encetat, amb la imatge del caminant silent tenyit pel paisatge ("Amb la pell de caminant a l'esquena / i el llamp odorós del crepuscle, / deix el dol: una perspectiva de pronoms / al darrera").

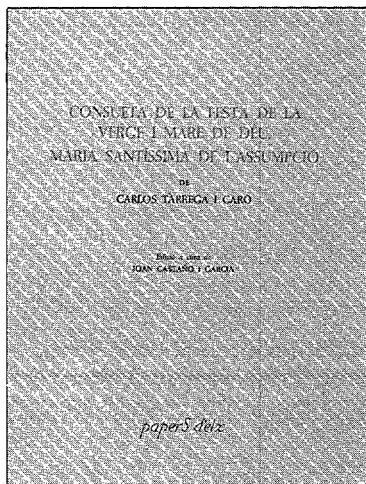
Quant a l'estil d'Aina Ferrer, vull remarcar dues consideracions. D'una banda, cal esmentar la pulcritud lèxica de l'autora; d'una altra, convé recordar l'estructura imaginària del poemari i la seua construcció progressiva, sostinguda amb la metàfora del caminant. El lèxic emprat pel poeta revela la seua predilecció per la natura i els seus cicles, en relació sempre amb els mateixos cicles dels sentiments humans. L'estructura del llibre és admirable. La idea de la recerca de l'amant distribueix la matèria poètica. El poemari, aleshores, avança entorn de la imatge del cicle natural del dia / crepuscle/nit.

Aina Ferrer ha escrit un llibre de versos en què fa servir paisatges exteriors i interiors alhora,

sense abandonar la intimitat que revelen tots els poemes i la recerca constant dels valors absoluts que pugen ser més durables que l'amor o la felicitat. L'exemple final de la renúncia al dol, l'acceptació de la pèrdua de l'amant i la presència de la solitud afegeixen una nota d'ataràxia que deixa de torbar el poeta i, per què no, el lector.

José María Ferri Coll

**POST SCRIPTUM PER A
JOAN CASTAÑO AMB
MOTIU D'HAVER EDITAT
A CA MANOLO PASTOR LA
CONSUETA DE CARLOS
TÀRREGA I CARO
Elx, primavera del 1992.**

Vet aquí que prop de vuit anys després que editara aquell memorable *Llibre de la Festa d'Elx*, amb textos del qui us parla i fotografies d'Andreu Castillejos, Manolo Pastor ha tornat a l'aventura que més li agrada, la de produir cultura impresa, i ens obsequia als qui estimem les coses d'Elx amb un nou i preciós llibre: el facsímil de la consueteta de la Festa d'Elx copiada per Carlos Tàrraga i Caro el 1751. Aquesta obra s'afegeix a les consuetes del Misteri conegudes fins ara, aquelles gairebé mítiques consuetes del 1625, de parador ignorat i la del 1709, que honra a la ciutat i a l'Ajuntament d'Elx, que la van produir i la van custodiar durant segles. I també la del

1639, extraviada encara, i la del 1722, consultada per Jesús Francesc Massip. El manuscrit de Tàrraga que ara es publica ha estat transcrit, com sabeu, per Joan Castaño, que ha fet, així mateix, l'estudi introductori a l'obra amb la cura que caracteritza tots els seus treballs.

I ara que ja ha nascut la criatura i es troba per batejar, els progenitors em demanen que faça de compare i ajude a cristianitzar-la. Certament, no li manquen virtuts als seus ascendents, il·licitans vells o rancis, com aquell que diu. Parlem-ne, doncs, de Joan Castaño, de la Festa i d'Elx. Parlem d'aquest món que ens envolta ara mateix, que ens destrueix i ens enamora i ens fa anar tan sovint amb el cor a la deriva.

Joan Castaño és un digníssim fill d'Elx, un enamorat del poble i de la Festa, un d'aquells personatges antics que gasten hores i hores examinant documents, copiant-los, ordenant papers i carpetes, desempolsegant lligalls i llibres en biblioteques i arxius. En honor a la veritat hem de dir que Joan Castaño pot treballar tant, moltes vegades, gràcies a la seua companya Àngela i, darrerament, malgrat el seu fill Joanet. En el treball de Joan Castaño es manté present, com en molts de nosaltres, l'esperit del cronista Pere Ibarra, com un fantasma antic i familiar, afectuós, irremplaçable. I ho vinc a dir perquè deu ser aqueix esperit el que ens porta tantes voltes a fer un treball insistent i voluntariós, amb

una dedicació altruista que per la meua banda sempre he defensat perquè em sembla digna de tota lloança, sobretot en uns temps com els que corren, en els quals tot es pot pagar perquè tot es pot comprar i vendre i la cultura esdevé sovint una mercaderia més. Potser el treball gratuït i generós, sempre que pague la pena, siga una de les millors maneres de fer avançar el món i desfer els innobles negocis de la cultura. I avançar, en aquest cas, vol dir allunyar-nos de l'esclavisme, l'obscurantisme, la intolerància i la injustícia. Som fills del segle de les llums, de la il·lustració set-centista i de les grans utopies del segle XIX, ple d'invents i d'idees avançades, el ferrocarril, la bicicleta i l'electricitat. Tanmateix, en aquest final del segle XX, precipitat i imprudent, tot sembla estar sota el control d'una tirànica ment ideada per Orwell. Potser l'altruisme siga una bona manera de fer cultura, ara que tot es ven i es paga i els mercaders han fet seus tots els poders. Regalar versos i escrits, regalar paraules i conceptes, com qui regala un ramell de flors silvestres. Escriure o investigar posseït pels déus de la curiositat o de la folia.

Així, amb un gran amor, és com Joan Castaño ha parlat en molts dels seus articles de temes d'Elx, com ara l'arropa de l'oli, aquell antic impost per a pagar les despeses de la Festa, o d'antics inventaris, o d'ermites i esglésies, costums i tradicions destruïdes o damnades. Amb els treballs gene-

rosos de Joan Castaño, els d'Elx podem somiar de nou un territori utòpic, més lliure, culte i alegre on els homes i les dones puguen caminar per les sendes de la cultura i la saviesa, dels papers amagats en els vells arxius on es conta la nostra història antiga, un antic saber que encara trobem viu i present en la Festa d'Elx, com un espectacle irrepetible i únic.

La Festa d'Elx, que ens ha envaït durant la darrera dècada com aquell símbol viu que en algun moment vam intentar explicar i escriure, un carro que escampava baladre i trencaolla pels carrers del poble. Al voltant de la Festa d'Elx s'han produït abundants assaigs i estudis i importants materials literaris i artístics. Així, no sols han vist la llum el llibre de Quirante i el fabulós llibre de Massip que vaig tenir el gust d'epilogar, sinó que la revista municipal *Festa d'Elx* està consolidant-se com el punt de trobada dels estudiosos d'Elx i del Misteri que va voler el nostre alcalde Manuel Rodríguez. Al voltant de *Festa d'Elx* hi ha Joaquim Serrano, Miguel Orts, Anna Álvarez, Manolo Olcina, Vicent Sansano, José Antonio Miranda i, sobretot, és clar, encapçalant la revista, Biel Sansano, company i amic, el meu deixeble, permeteu-me el terme una mica pretencios, predilecte i primerenc, de quan jo tenia vint-i-cinc anys i ell a penes havia fet els setze i anava encara a l'institut de Carrús. Fa goig i dona una gran satisfacció veure produir estudis i

treballs als estudiosos més joves que un, a la gent que ens ve al darrere i a la qual, en última instància, un dedica sempre els seus treballs i els seus esforços en el camp intel·lectual.

I és que no podem oblidar que som d'un poble on el govern municipal féu construir en l'edat mitjana un edifici destinat a arxiu per a guardar tots els papers del Municipi, un edifici que conservem i que anem restaurant dia a dia, encara que aquells papers antics que guardava foren venuts per un plat de lletilles per una altra administració municipal tres o quatre-cents anys després. I recuperats per Ibarra. I retornats a l'Arxiu Municipal de bell nou, també és cert. Ho dic, perquè convé no oblidar aquestes coses. Ho hem escrit en altres llocs: massa vegades Elx és d'ignorants, fatxendes, baralladors i faroners, un poble que mor i renaix al llarg dels segles i els dies, però un poble que, al cap i a la fi, és el nostre i al qual no podem renunciar. Triar la creació d'arxius o la seua destrucció, la cultura o la ignorància, treballar o matar el temps, la vida o la mort de l'esperit i de la llibertat, és qüestió de prendre partit d'una forma personal, però també col·lectiva. Una alternativa o l'altra es troben molt a prop, es toquen.

Perquè molta gent d'Elx també tenim un altre mal: un amor gran, desesperat, que ens menja el cor i l'ànima, la saliva i el cervell, cap a les nostres coses, cap al nos-

tre poble, els nostres conciutadans de vegades i la nostra història sempre, tant la vertadera com la falsa. Deu ser aqueix amor maligne allò que fa que els d'Elx tornem sempre aquí, a aquest poble, al riu aquest d'arena i de palmeres, a aquesta lenta mort, Corredora amunt, Corredora avall, un dia i un altre dia, amunt i avall pel silenci dels anys i dels papers. ¡Quantes vegades Elx ha estat per a tots nosaltres un poble dur, una ciutat cruel on una societat autòfaga ignorava, destruïa o expulsava allò millor que tenia, el seu millor patrimoni o els seus fills millors.

Però la vida renaix i l'ansia de saber, que és infinita, sempre torna. I l'home que veu com es mouen el cel i les estrelles per damunt del seu cap sempre haurà d'inventar per a explicar-s'ho la ciència i la poesia. I sempre més, algú, humilment, ens parlarà amb un gran amor de l'arrova de l'oli, d'una Festa que diu que feien al seu poble en honor de la MaredeDéu Assumpta cada catorze i quinze d'agost, quan els camps granaven i ja hi havia codonyetes madures en els codonyars de la vora de les séquies.

El llibre que avui presentem demostra una vegada més que sempre hi haurà gent com Joan Castaño que amb un gran amor rescate els papers de l'oblit. I també aventurers il·lustrats com Manolo Pastor que posen els diners i la capacitat de gestió per a produir paraules escrites que ens apropen una mica més al món de la

llum i la cultura que alguns humans seguim somiant. Perquè és en aquest perpetu retornar, en aquest continuat reviure, on els homes i les dones podem trobar el millor de la nostra humana condició, allò que per a sempre ens haurà de sobreviure.

Compreu el llibre i amb la vostra inversió individual fareu menys feixuga la càrrega de mecenades de la cultura del nostre benvolgut Sèneca. Espere també que us interesse i us agrade el bon i acurat treball que hi ha fet el nostre estimat Joan Castaño.

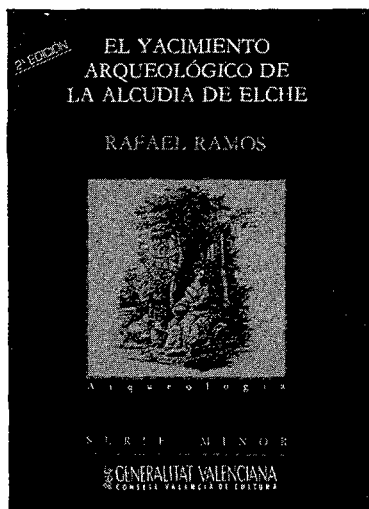
Gaspar Jaén i Urban

**Rafael RAMOS
FERNÁNDEZ,**

*El yacimiento arqueológico de
la Alcudia de Elche,*

València,

**Consell Valencià de Cultura,
Sèrie Minor, 1991**

L'Alcúdia d'Elx és, sens dubte, el més conegut dels jaciments il·licitans, gràcies, en bona mesura, a la llarga sèrie de publicacions de què ha estat objecte des de temps enrere, especialment des que Alejandro Ramos Folqués va iniciar la seua activitat arqueològica en la finca, cap al 1935, activitat que, d'una manera o d'altra, no va cessar fins a la seua mort, i que es veu perpetuada en la tasca realitzada en aquest mateix jaciment pel seu fill, Rafael Ramos Fernández, actual director del Museu Arqueològic Municipal d'Elx, per esmentar tan sols un dels seus càrrecs.

Rafael Ramos és autor d'un gran nombre d'obres sobre els

diversos períodes culturals de l'Alcúdia i les diverses manifestacions artístiques, com també de diversos treballs de síntesi, entre els quals hi ha un dels seus llibres més recents: *El yacimiento arqueológico de la Alcudia de Elche*, publicat el 1991. Es tracta, en realitat, d'una nova edició—recordem que n'hi ha dos anteriors: *Excavaciones en la Alcudia de Elche* (1976) i *La Alcudia de Elche* (1983)—, el contingut de la qual recopila els coneixements, ja tradicionals, que hi ha sobre el tema, alhora que incorpora algunes de les noves conclusions fruit d'estudis posteriors.

El llibre està articulat en quatre capítols fonamentals, que corresponen als quatre grans nivells ocupacionals del jaciment—períodes prehistòrics, època ibèrica, èpoques romanes i etapa visigòtica—precedits d'una breu introducció que al·ludeix a les favorables condicions geogràfiques i estratègiques que van possibilitar l'assentament humà en la zona, i d'un primer capítol referent a la seua història. Recull totes les troballes arqueològiques circumstancials que s'han anat succeint a l'Alcúdia des del segle XV, dóna compte de les primeres “excavacions” arqueològiques fetes al solar en els segles XVIII i XIX, i fa un recorregut per la història de la investigació i enumera els qui, amb millor o pitjor fortuna, van donar notícia de tot això. Per últim, l'autor posa l'accent en la ingent tasca professional desenvolupada pel seu pare,

responsable, des que J. A. Mayans, en el segle XVIII, va ubicar correctament la colònia romana d'Illici a l'Alcúdia i, evidentment, des de l'aparició casual de la Dama d'Elx el 1897, de bona part dels descobriments arqueològics d'interés que ha proporcionat el jaciment. Ell va ser, a més, el primer a adonar-se de les seues possibilitats estratigràfiques, que són el millor instrument per a la reconstrucció històrica de qualsevol jaciment, finalitat última que persegueix la ciència arqueològica; i a ell es deu, entre d'altres coses, la creació del Museu Arqueològic de l'Alcúdia, al nostre parer, un dels seus millors èxits.

En el capítol dedicat als períodes prehistòrics, a través d'un discurs històric en el qual s'insereixen arguments arqueològics, veiem que cap a l'any 5.000 aC durant el neolític, l'home va deixar els primers testimonis materials a l'Alcúdia i va iniciar una ocupació que es perpetua fins al període anomenat “orientalitzant”, datat des de finals del segle VIII o principis del VII aC fins al VI aC. Llavors es produeixen intensos contactes comercials de la gent del jaciment amb l'exterior, primer amb els comerciants fenicis i després amb els grecs, i s'estableixen unes relacions que seran determinants per al desenvolupament d'una de les més emblemàtiques cultures, la ibèrica.

En aquest nou capítol, Ramos, seguint la línia d'investigació marcada pel seu pare, explica aquesta

àmplia etapa –va des de mitjan segle VI aC fins al canvi d'era– a partir de la distinció de quatre períodes convencionals: arcaic, clàssic, helenístic i ibero-romà, basant-se principalment en les diverses produccions ceràmiques, tant ibèriques com d'importació, trobades al jaciment. De les ciutats ibèriques detectades interessa destacar-ne particularment la que correspon al període clàssic (segles IV-III aC), ja que s'hi associen la major part de les restes escultòriques recuperades, inclosa la Dama d'Elx, descrita minuciosament per l'autor, que la interpreta com el retrat de la sacerdotessa d'una divinitat, tesi que no comparteixen tots els estudiosos, com tampoc la seua cronologia. Moltes d'aquestes escultures van aparèixer formant part del paviment d'un dels carrers d'una ciutat ibèrica posterior (fet clau per a la seua datació), construïda sobre l'anterior després de ser destruïda pels cartaginesos en l'últim terç del segle III aC, en el marc de la II Guerra Púnica.

Al seu torn, aquesta segona ciutat ibèrica, de la qual coneixem les cases i alguns trams de la muralla, està immersa en el procés de romanització que afecta la Península des del segle II aC i que culminarà, en la segona meitat del segle I aC, amb la fundació romana de la coneguda *Colonia Iulia Illici Augusta*, la data fundacional de la qual constitueix un dels aspectes més discutits de la investigació. De fundació cesariana per

a uns, augustina per a d'altres, Ramos opta per considerar les dues possibilitats basant-se en referències numismàtiques, ja que no hi ha mencions literàries sobre això en les fonts clàssiques (ps. 48-50). Aquesta és la ciutat en la qual es va desenvolupar una altra de les grans cultures de l'Alcúdia, la romana.

La ciutat ibero-romana, continua explicant l'autor, va conèixer, a partir de mitjan segle I dC, una sèrie de canvis que seran típics de les ciutats romanes de l'alt imperi: construcció d'edificis públics, com les termes, augment en les dimensions dels carrers i les cases, i millores en els aspectes ornamentals i d'infraestructura, per exemple, creació de sistemes de calefacció i clavegueram, i construcció d'aljubs. Els materials que van proporcionar aquestes últimes estructures, i d'altres no esmentades, daten la seua destrucció en el 250-260 dC, destrucció que es posa en relació amb la primera incursió dels francs a la Península.

La ciutat de l'alt imperi és novament reconstruïda durant el baix imperi i se suposa que es manté en actiu fins a principis del segle V dC, encara que tot sembla indicar un empobriment respecte a èpoques anteriors: materials constructius reutilitzats, habitacions de menys dimensions, etc. De nou, un esdeveniment bèl·lic sembla ser la causa de la seua destrucció –ara seran els barbars, concretament els alans, segons manifesta el llibre– destrucció datada per la troballa

d'una "ocultació" en una de les cases d'aquesta època, amb monedes del 408-410.

La invasió dels barbars va suposar per a Hispània el pas del poder nominal de Roma al dels visigots. L'Alcúdia viu també aquesta etapa visigòtica i, fins i tot, el parèntesi de dominació bizantina que aquesta època coneix entre els anys 551-621, encara que el canvi de poder no serà efectiu fins al segle VII dC, quan Illici es va convertir en bisbat. L'arribada de l'islam a la Península i la creació d'una ciutat en el que avui és Elx, va ser el principi del fi de la ciutat tardo-romana, que lentament va anar abandonant-se, segons conclou Ramos.

El llibre acaba amb una extensa llista bibliogràfica sobre tot i tots els que han escrit sobre la història i l'arqueologia il·licitanes. Crida l'atenció un fet sense precedents: el gran volum de llibres i articles confeccionats per tan sols dos autors. A. Ramos i R. Ramos, reflex, en part, de la dedicació intensa i continuada d'aquests investigadors a aquesta parcel·la de l'arqueologia.

Una altra de les coses que sorprenen és la contundència amb què l'autor explica la vida del jaciment, sobretot la constant construcció i destrucció o remodelació de cadascuna de les ciutats, com també l'absència de referències bibliogràfiques que aporten una altra visió sobre el tema. I sorprèn en la mesura que les lectures arqueològiques solen estar plaga-

des de restes no identificades o de difícil interpretació, i fins i tot d'evidències que contradiuen les dades històriques. Entenem que això pot ser degut a la finalitat divulgativa de l'obra, en la qual, igualment, s'ometen tots els aspectes tècnics que caracteritzen un treball de caire arqueològic.

Ara bé, cal fer dos matisacions en aquest sentit. En primer lloc, ens sembla que la parcialitat de l'àrea excavada (poc més del 10% de la superfície del jaciment), no permet generalitzar d'una manera tan assertiva perquè manca una visió global de l'assentament fòssil i de la seua evolució, per això cal esperar que la continuïtat de les excavacions modifiqui substancialment algunes de les tesis que avui considerem com a universals sobre el jaciment. En segon lloc, cal assenyalar que actualment la documentació arqueològica general no està suficientment desenvolupada com per a certificar que les destruccions de les ciutats antigues siguen efecte de les "invasions". Aquesta idea, que va tenir pes en la investigació tradicional, avui es posa en dubte com a fenomen generalitzat.

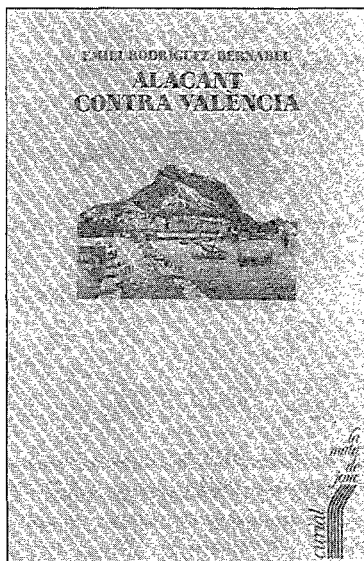
D'altra banda, trobem a faltar una presentació de l'entorn cultural del jaciment, en especial pel que fa a les relacions amb importants nuclis de població propers, com és el cas del Tossal de Manises (Alacant) i del Portus Illicitanus (Santa Pola), que van ser dos ports comercials sense els quals difícilment es pot entendre

l'extraordinari desenvolupament econòmic i cultural de l'Alcúdia durant l'època ibèrica i la romana.

Per últim, cal comentar que ja que un llibre amb un marcat caràcter divulgatiu, com és aquest, contribueix notablement a la difusió del jaciment i, per tant, incrementarà el nombre de visites, no estaria de sobra que l'Alcúdia comptara amb una major senyalització de les diverses restes amb plafons explicatius d'ubicació i distribució que ajudarien a la comprensió del jaciment *in situ*. Això no obstant, aquesta mancança sol afectar la major part dels jaciments peninsulars i, en part, està suplida a l'Alcúdia per tota la informació escrita i gràfica que conté el museu, com també per l'existència d'un vídeo en el qual es descriu el jaciment. Aquí s'ha dut a la pràctica no fa molt una interessant idea en suport de la comprensió del jaciment, però referida a les restes ocultes, és a dir, les que no poden quedar a la vista per estar a sota d'altres estructures arquitectòniques d'interés; es tracta de la reproducció de les restes d'un temple ibèric trobat sota un controvertit edifici conegut com a sinagoga-basílica d'Illici, construït en el segle IV dC i reutilitzat posteriorment com a basílica bizantina, que s'ha ubicat molt pròxim a aquesta i que té, sens dubte, un gran interès didàctic, alhora que suposa un lloable esforç per part dels seus responsables.

Araçeli Guardiola-Martínez

Emili
RODRÍGUEZ-BERNABEU,
Alacant contra València,
Barcelona, Curial, 1994
(premi Carles Rahola d'assaig
1993).

Emili Rodríguez-Bernabeu (Alacant, 1940) forma part del que s'ha anomenat "generació alacantina dels seixanta". La seua tasca intel·lectual abraça els dominis de la poesia, de la crítica literària i de l'assaig, on s'inclou *Alacant contra València*. Aquest llibre, que ha merescut el premi Carles Rahola d'assaig atorgat per la ciutat de Girona, ha aparegut recentment publicat per l'editorial Columna de Barcelona. Dins dels paràmetres del gènere assagístic, Emili Rodríguez-Bernabeu ens presenta una visió lúcida i en ocasions polèmica —com

convé en aquests casos— de la vertebració cultural, social i política de la ciutat d'Alacant, i ofereix, en molts moments, opinions i solucions als problemes actuals, opinions que poden ser controvertides, com correspon a l'assaig.

De la seua obra poètica, que ja té un volum important, els últims títols publicats han estat *El rostre de l'amant* i *El matí de les fulles*, els dos apareguts l'any 1992. Els seus estudis sobre l'obra poètica de Joan Valls o el recull *Migjorn (poesia jove de les comarques del sud del País Valencià)* —Alacant, 1977— són algunes de les seues aportacions com a crític literari. El seus treballs com a assagista van apareixent en contribucions a diverses revistes com ara la *Revista de Catalunya*, *La Rella* o *El Temps* i generalment van referits a qüestions relacionades amb el sud del País Valencià.

El tema d'Alacant ha estat tractat per altres escriptors: és el cas de Joan Fuster, José Vicente Mateo, A. Seva, A. Ródenas, M. Alcaraz o J. Orts Fuster.¹ Rodríguez-Bernabeu ens presenta en *Alacant contra València* una reflexió profunda i incisiva sobre la ciutat d'Alacant i sobre la relació amb les seues comarques, amb la ciutat de València i amb l'Estat espanyol, especialment amb Madrid. En paraules de l'autor:

«Tracte d'explicar en les pàgines següents quina ha estat la nostra actitud col·lectiva i històrica davant els problemes i quina ha estat també la nostra aptitud

per a resoldre'ls, d'on podrien venir ajuts i de quina manera ens podríem defensar millor [...]. No voldria donar a les meues paraules cap matís mesiànic o profètic. Voldria que s'entengueren com allò que són: una opinió meditada feta per un nadiu que desitjaria veure projectada cap al futur la capacitat intacta d'autoafirmar-se del seu poble en la seua ciutat d'origen» (ps. 7-8).

El llibre s'organitza en quatre blocs: "Alacant i la història", "El desenvolupament d'Alacant", "Sobre el futur" i "La política", complementats per una introducció i unes conclusions en dos apartats: "Actitud cap a Múrcia" i "Epíleg". La introducció presenta la imatge de la ciutat i inicia el tema de la relació amb les comarques i amb València. Aquest tema s'amplia en el capítol següent, on Emili Rodríguez-Bernabeu analitza també la funció de València i de Barcelona en el marc de l'actual moviment socio-econòmic de la Mediterrània occidental i les difícils relacions Alacant-València des de la desaparició del Regne de València. S'ocupa, a més, de la pervivència de la catalanitat a la ciutat, reduïda en moltes ocasions al que anomena "coses de la terra", i de l'atracció natural de Múrcia cap a tot allò valencià. Afirmar que «La història d'Alacant és un esforç prolongat per deslliurar-se del poder de València. Però la seua província no participa del joc estratègic de la seua capital» (p. 60).

El capítol més extens és "El desenvolupament d'Alacant". Es tracta d'un estudi de la població d'Alacant, des dels seus orígens, i dels esdeveniments històrics que van configurant-la. Parla, especialment des del segle XVIII, de les figures més rellevants i de les institucions culturals més significatives, amb unes referències a la literatura, fins arribar a la història més immediata, l'actualitat, que analitza amb major detall. Documentat i complet, el capítol reuneix dades importants per començar a entendre la complexitat de la ciutat i dels seus pobles. El lector forà pot conèixer d'Alacant alguna cosa més que les platges i el sol, i l'alacantí, a més, arriba a sentir-se definit, d'alguna manera, en moltes de les pàgines d'aquest capítol.

En "Sobre el futur", Emili Rodríguez-Bernabeu afirma que Alacant es troba en una situació difícil, i que ha de prendre decisions importants per a eixir de la cruïlla actual. L'acció s'ha d'emprendre en els àmbits de la cultura, l'economia i la política.

S'han de reformular temes encara no resolts malgrat haver estat objecte en diverses ocasions d'altres treballs, perquè ara tenim molts més elements de judici. Hi ha noves perspectives obertes per la moderna sociolingüística, coneixem els resultats socials i culturals de l'aplicació de les polítiques autonòmiques, de les lleis de normalització lingüística, de les directrius estatals. Les

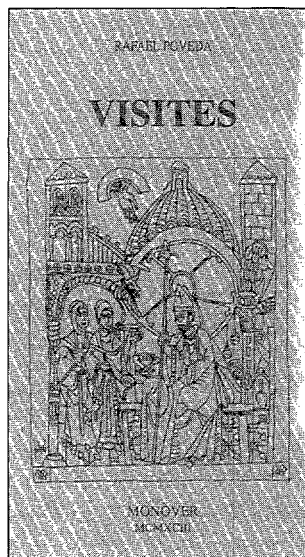
noves circumstàncies històriques ens obliguen a tornar sobre temes com el nacionalisme, la seua relació amb l'esquerra, la diversitat cultural de l'Estat, etc. I també hem de tornar sobre qüestions mai acabades de definir, com ara la que ens ocupa.

El llibre és polèmic pel tractament de les relacions amb València, per les consideracions sobre la veïna Múrcia, però un treball assagístic sempre pretén obrir nous camins, propiciar el debat, la discussió. És precisament el que necessiten molts dels aspectes tractats en *Alacant contra València*, ser debatuts, ser discutits, per arribar, si cal, a un consens. És el repte que ens presenta Emili Rodríguez Bernabeu: «Les pàgines que segueixen volen ser un guió per al debat, una aportació més entre totes aquelles que des de la dècada dels anys seixanta han aparegut arreu de la llargaruda geografia del nostre País Valencià» (p. 8).

Marinela Garcia Sempere

¹. Vegeu Lluís Alpera, "El problema d'Alacant i la qüestió nacional: de les tesis fusterianes a les de Rodríguez-Bernabeu", *Revista de Catalunya*, 83, març de 1994, ps. 35-53.

Rafael POVEDA,
Visites, Monòver, Impremta
Viuda Manuel Vidal, 1993.

Encara no feia un any que encetàvem la col·lecció "Documents" amb *Mortuoris* i ja teníem a les mans un segon volum que ens avalava la seua continuïtat: *Visites*.

Si amb *Mortuoris* teníem accés a la part més funesta de la història del poble, la de les fatalitats de la seua gent, amb *Visites* intuïm un Monòver actiu i ple de vida, el Monòver de finals del segle XVI i principis del XVII. *Visites* ha sigut confeccionat a partir de documents de l'arxiu parroquial de Monòver. El llibre arreplega concretament les visites parroquials dels bisbes des de l'any 1596 a 1637.

Cada cert temps el bisbe i el seu seguici visitaven l'església i el

notari estenia l'acta detallada de tots els moviments, ordres i manaments de l'autoritat eclesiàstica. Aquests documents, encara que donaven poc peu a l'originalitat, ens permeten intuir un món curiós i poc conegut. Els textos de les visites pastorals reflecteixen el funcionament de la vida religiosa de Monòver a finals del segle XVI i principis del XVII en els seus aspectes més materials. El bisbe arribava al poble i passava revista de tots els assumptes que afectaven l'església. El seu interès se centrava fonamentalment en tres punts: la conservació dels béns parroquials, la perfecta realització de la faena dels capellans i els clergues i la bona conservació de les ànimes monoveres.

La informació que arreplega el llibre és interessantíssima. A partir de la lectura podem saber els altars i les capelles que hi havia, l'estat de la sagristia, del campanar, del fossar, tenim notícia d'una església abandonada i en ruïnes i de les donacions d'alguns feligresos il·lustres. Des del punt de vista lingüístic aquests inventaris ens aporten un lèxic molt antic i interessant.

Pel que fa al funcionament dels oficis religiosos, el bisbe s'encarregava també de comprovar que el clergat complira perfectament les seues obligacions: s'assegura que el rector adoctrine els xiquets i informe el poble de les festes. Estableix també els horaris de les misses, comprova que cada clergue n'haja fet les

que li pertoquen i, quan troba alguna negligència, mana reparar immediatament la falta.

Però allò que, sens dubte, preocupava més al bisbe quan arribava a Monòver era l'estat de les seues ànimes. Aquesta preocupació es fa més patent sobretot en la primera visita, anterior a l'expulsió dels moriscos. El 1596, quan "sa senyoria reverendíssima", Josep Esteve, acaba la seua visita al poble, no pot dissimular el seu desencant i la seua profunda preocupació. Pràcticament tots els monovers són cristians nous descendents de moros. El bisbe comprova que aquesta gent convertida recentment al cristianisme continua mantenint moltes cerimònies i costums que manifesten que la conversió no acaba de quallar. Davant la impossibilitat de manipular les ànimes dels monovers de la mateixa manera que manava i ordenava sobre els béns materials de la parròquia i conscient de les seues limitacions, "sa senyoria" exerceix el seu poder sobre l'única cosa que podia controlar: les manifestacions externes de la fe.

Josep Esteve, "desitjant la salvació" dels seus súbdits, estableix una constitució en la qual controla fins i tot la forma de vestir. El bisbe mana que el carnisser siga cristià vell descendent de cristià vell i no casat amb cristiana nova, que una cristiana vella s'encarregue d'amortallar tots els morts del poble per a evitar cerimònies moros, que les cristia-

nes noves no porten sabates fetes a quarts de diversos colors i que els cristians nous no usen dels sons de la xeremia. A més de tot açò ordena a un agutzil que controle que cada diumenge i dia festiu vagen tots a missa.

Als nostres ulls, totes aquestes activitats que en el segle XVI eren quotidianes, evoquen una forma de vida, una societat que, a primera vista, ens sembla llunyana. Totes aquestes referències ens conviden a preguntar-nos com seria Monòver ara si a principis del segle XVII totes aquestes persones no s'hagueren vist obligades a marxar del poble i no hagueren deixat el camp lliure a l'arribada dels nostres avantpassats.

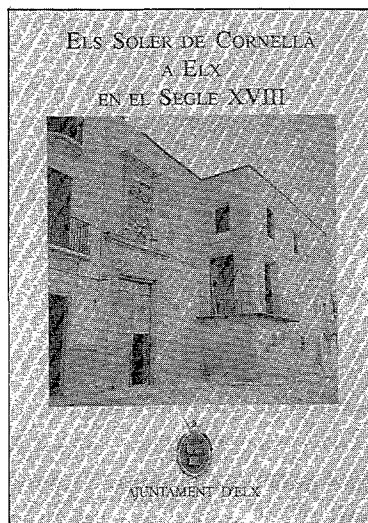
Ben poc podien imaginar notaris i escrivans que el treball monòton i rutinari que els suposava el pas del bisbe per Monòver acabaria tenint per a nosaltres un valor més enllà del purament burocràtic i acabaria convertint-se en llibre quatre-cents anys després. El control meticulós de l'administració eclesiàstica guiava aquestes persones en la seua obsessió per acumular i custodiar aquests documents que formen part de la història del poble. Segurament Josep Esteve no sabia que quan manava que els llibres foren guardats amb clau i quan ordenava i manava que "sots pena de deu ducats i d'excomunió" ningú no els traguera de l'església, estava participant en la conservació de la nostra història,

que aquells papers continuarien molt de temps tancats amb pany i clau, en la foscor de l'església i que, finalment, un encuriósit amant de gestes passades els llevaria la pols, es deixaria la vista desxifrant les seues lletres i trauria a la llum els seus noms, els cognoms i el seu passeig pels carrers del poble.

La publicació del llibre *Visites* ha fet que ens haja arribat per fi el moment d'accedir a tots aquests documents silenciats pel temps. Tots els accessos són vàlids, des del camp de la història, de la filologia, de la sociologia, des de l'interés del simple lector curiós. Siga com siga la lectura de *Visites* serà profitosa. Aquest capbussó en el nostre passat ens donarà noves perspectives per a estudiar la història del poble i ens permetrà entendre-la com una continuïtat en el temps i a la vegada com una superposició de moments; ens permetrà comprovar que en el fons dels problemes socials, i per sota les diferents formes de vida hi ha l'home que fa la història; l'home que amb sabates de colors o llises, al so de la xeremia o de la trompeta ha sigut i continua sent, essencialment, el mateix.

Ester Limarti

**Ramon
BALDAQUÍ ESCANDELL,**
*Els Soler de Cornellà a Elx en
el segle XVIII,*
Alacant, Ajuntament d'Elx,
col·lecció "Temes d'Elx",
núm. XII, 1993.

En el panorama historiogràfic actual és notòria la tendència envers els estudis de caràcter local o regional.¹ Els historiadors s'han llançat al repte d'omplir els buits deixats per una visió excessivament genèrica de la història. La recuperació dels oblidats "de províncies" s'emprén, per tant, com una tasca importantíssima per al coneixement de la nostra història, la dels nostres carrers, les places, la gent i les institucions. En aquesta línia d'investigació es troba l'obra de Ramon Baldaquí, excel·lent treball premiat i feliçment editat en la col·lecció "Temes d'Elx" per l'Ajuntament de la ciutat, que ens

introdueix de la mà d'un dels seus llinatges en la vida i les obres de la noblesa il·licitana del segle XVIII. El llibre presenta dues parts ben diferenciades: en la primera –breu– l'autor fa una adequada presentació dels Soler de Cornellà. L'origen i la trajectòria del llinatge, amb la minuciosa descripció de la seua forma de vida, les relacions, les influències i les aspiracions, ens apropen al to general de la vida dels nobles durant el segle il·lustrat. En segon lloc, descriu un ampli perfil d'un dels membres més destacats de la família en el set-cents, Leonard Soler de Cornellà i Ros d'Ursinos, destacat intel·lectual de l'època injustament caigut en l'oblit, la figura del qual es recupera en aquest estudi.

D'una manera clara i concisa, l'autor va analitzant l'univers mental i material del grup nobiliari de la ciutat. Els Soler de Cornellà són un llinatge arquetípic en el context de la noblesa il·licitana del moment. Rics territorinents que basen la seua prosperitat i el seu pretigi en la possessió de terres i en el conreu de productes per a la comercialització, entre els quals destaca el vi, l'oli i la barrella. La vinculació dels seus béns en la línia de la primogenitura assegura la perduració del tronc familiar i la defensa a ultrança de la seua posició i de la seua condició de nobles. Còmodament establerts en ocupacions de prestigi, com ara l'exèrcit, els

ordes militars o l'església, els gentilhomes il·licitans ocupen, igualment, els llocs de control del municipi, tant en l'Ajuntament com en les milícies locals. El desig de representativitat social –segell identificador de la noblesa al llarg dels segles– es manifesta en aspectes de la seua vida quotidiana, com els de la casa on viuen, l'escut que adorna la façana i l'ostentació en les celebracions. La popular Casa dels Lleons, situada en el centre històric d'Elx –casa pairal dels Soler de Cornellà–, és objecte d'un exhaustiu comentari, sobre les diverses dependències i els aixovars domèstics, el qual ens mostra un curiós retrat intimista que ens retrotrau a la ciutat de fa dos-cents anys.

Orgullós de la seua condició de gentilhome, el grup local de nobles manté una pugna constant amb els senyors de la vila, i en aquest sentit el llibre recull l'incident ocorregut en terres murcianes entre una representació dels cavallers de la ciutat, en la qual troben els germans Leonard –protagonista de la segona part de l'obra– i Pere Soler de Cornellà, d'una banda, i la germana del duc d'Arcos, senyor d'Elx, de l'altra, molesta i ofesa per no rebre el respecte de l'ambaixada que, en arribar a Múrcia, va optar per tornar arrere sense saludar l'elegant dama.

Els Soler de Cornellà, ben

situats dins de l'estament nobiliari ciutadà, són representants característics d'aquest estrat i de la seua forma de vida. La noblesa provinciana del XVIII, gelosa dels seus privilegis i defensora de la seua nissaga —com tota noblesa en qualsevol temps i lloc— presenta símptomes de disgregació a finals de la centúria, fet extensible a la totalitat de l'aristocràcia espanyola. Segons Domínguez Ortiz,² la mala situació financera general, deguda a la manca d'inversions productives i a l'excés de despeses en ostentació, serà un dels factors determinants de la seua desaparició. Els Soler de Cornellà no són aliens a aquesta realitat, ja que els deutes i les obligacions que pesen sobre els seus béns patrimonials no deixen d'augmentar al llarg del segle. Les importants vendes dutes a terme per l'hereu, Francesc Soler de Cornellà —germà major de Leonard— el 1793, pocs anys abans de morir, defineixen la precària salut del patrimoni d'una família que, mig segle després, desapareixerà de la societat local per la dispersió definitiva de les seues propietats.

Quant al nostre protagonista, Leonard Soler de Cornellà (1736-1796), quart fill mascle de la branca local del llinatge, és un clar exemple de la il·lustració catòlica del moment, i esdevé el més destacat exponent de la intel·lectualitat il·licitana contem-

porània. Eclesiàstic de sòlida formació i idees regalistes, mostra una declarada animadversió envers els filòsofs francesos i els seus plantejaments revolucionaris. L'amor a l'antiguitat clàssica i al ministeri de la predicació vertebraren tota la seua activitat, per això el professor Baldaquí incideix en dos fets que caracteritzen aquesta trajectòria: les excavacions a l'Alcúdia, desenvolupades entre 1775 i 1776, i la publicació del llibre d'oratòria sagrada *Aparato de eloquencia para los sagrados oradores* entre 1788 i 1790.

La passió per la cultura de l'antiguitat, especialment pels clàssics llatins, és un sentiment generalitzat en l'època entre les persones educades, i el nostre il·lustrat amic no hi és alié. En un segle que, citem Maravall,³ considera la història com a instrument de reforma intel·lectual i social, és comprensible l'admiraació i la sensibilitat per les ruïnes antigues. Les excavacions fetes a l'Alcúdia i a Santa Pola per Leonard Soler amb un grup d'entusiastes arqueòlegs condueixen, un tant sorpresivament, a una agra polèmica amb Antonio Valcárcel, comte de Lumiares, alacantí il·lustre, membre de la Real Academia de la Historia i esforçat investigador de l'antiguitat. La suposada ubicació de la colònia romana d'Illici és la causa velada de l'enfrontament, que

porta Valcárcel i Soler a un foc creuat d'escrits desqualificadors. La freda reacció de la Real Academia de la Historia contrasta amb la viva predisposició del marquès de Grimaldi, primer secretari d'Estat, que, en assabentar-se dels descobriments d'Elx, en va fer publicar en la *Gazeta de Madrid* una descripció.

Per últim, cal dir que l'obra principal de Leonard Soler, *Aparato de eloquencia para los sagrados oradores*, s'insereix en el context del gran interès per la reforma de la predicació que demostra aquest segle. El sermó suposa un sistema d'adoctrinament privilegiat –sobretot per a la majoria de la població humil i il·litrada– i després de travessar un període de greu decadència a començaments del XVIII, l'impuls intel·lectual de la segona meitat del segle influeix en el tractament i en la seua evolució. Leonard Soler, membre eminent en el destacat nucli renovador que actua a Oriola –és canonge magistral de la catedral de la ciutat des de 1777–, escriu un tractat dirigit especialment als predicadors, buscant la seua formació. El sermó serveix o ha de servir per a guanyar les voluntats, per a convèncer, i el predicador és el vehicle pel qual entra la fe en el món. El plantejament humanista del nostre canonge descata el paper actiu de l'orador en aqueixa transmissió decisiva, i s'allunya dels postulats jansenistes que descon-

fien de la naturalesa humana i de les seues obres.

Com a típic representant de l'època i del seu medi social, Leonard Soler va assolir un gran èxit amb l'*Aparato*, reivindicat i recordat ara en aquesta magnífica aportació a la història de la ciutat.

Rafael Martínez García

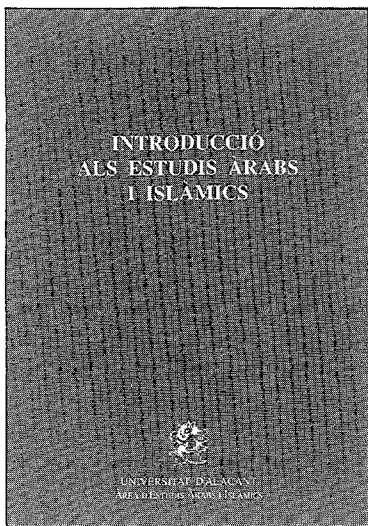
¹. Miguel Ors Montenegro, *La prensa ilicitana (1836-1980)*, pròleg de Salvador Forner, Alacant, Caja de Ahorros Provincial, 1985, p. 11.

². Antonio Domínguez Ortiz, *Sociedad y Estado en el siglo XVIII español*, Barcelona, Ariel, 1988, p. 347.

³. José Antonio Maravall, "Mentalidad burguesa e idea de la historia en el siglo XVIII", *Revista de Occidente*, núm. 107, febrer de 1972, ps. 250-254.

***Introducció als estudis àrabs i
islàmics,***

**a cura de Maria Jesús
RUBIERA MATA, Alacant,
Secretariat de Publicacions
de la Universitat d'Alacant,
1994, 131 ps.**

L'aparició recent de la *Introducció als estudis àrabs i islàmics* no fa sinó refermar la importància del grup investigador de l'Àrea d'Estudis Àrabs i Islàmics dins la Universitat d'Alacant. És un símptoma del desenvolupament d'aquests estudis des de fa uns quants anys.

L'obra és presentada sota la direcció de la doctora Maria Jesús Rubiera, amb un equip format per altres membres del mateix departament: Luis F. Bernabé, Míkel de Epalza, Hany El-Erian, Josep Forcadell, Francisco Franco, Eva Lapiedra i Jesús Zanón.

Una nota remarcable és la redacció en català. No és la primera vegada que els membres d'aquesta Àrea departamental publiquen obres en aquesta llengua, entre les quals hem de destacar les obres de Míkel de Epalza i les de Maria Jesús Rubiera.

En una breu introducció de la doctora Rubiera és palés el caràcter capdavanter de la Universitat d'Alacant en el context valencià quant als estudis àrabs i islàmics: el primer professor numerari de universitat el 1979, la primera càtedra el 1985 i, finalment, la implantació de la llicenciatura de Filologia Àrab el 1993.

A continuació se'ns presenta una situació dels estudis àrabs a Espanya, on s'aporta una informació bàsica al voltant dels diferents cicles d'estudis que es poden cursar si se segueix aquesta línia investigadora. Així mateix, se'ns hi aporten unes eines de localització general i primerenca sobre els diferents centres d'investigació espanyols, els principals fons de manuscrits àrabs i de bibliografia i les revistes científiques especialitzades en investigació araboislàmica.

Tot plegat, la matèria del llibre es classifica en quatre grans apartats: la secció de llengua, la de literatura, la d'història i la d'islamologia. Cadascuna de les quatre té uns subapartats més específics amb una breu introducció i una bibliografia essencial sobre cada tema en qüestió.

La secció de llengua comença amb una aproximació a les llengües semítiques. S'hi comenta la polèmica de la reconstrucció del protosemític o semític comú —llengua reconstruïda a partir dels trets bàsics comuns de les llengües semítiques—, paral·lela a la de l'indoeuropeu en l'àmbit cultural més genuïnament europeu. De manera més analítica, se'ns ofereix un quadre de les llengües semítiques, entre les quals es troba l'àrab.

Els dialectes àrabs actuals, provinents dels corresponents medievals, es classifiquen en dos grups amplis: els nòmades —de tendència sintètica— i els sedentaris —de caràcter analític—. Dins aquest sistema de subapartats dialectològics, després de fer una classificació de les variants geogràfiques actuals de l'àrab, s'esmenta l'especialització de la llengua clàssica per a la modalitat escrita i dels models dialectals per a la parlada. Malgrat que l'àrab literal no té parlants, sí que trobem una situació lingüística intermèdia entre allò codificat i allò dialectal.

S'explicita en un quadre de gran utilitat l'alfabet àrab i la seua transcripció, seguit d'una nota que ens remet bibliogràficament a tres sistemes de transcripció, entre els quals hem de destacar el català.

En acabant, es passa a una visió de la llengua àrab a Al-Andalus dins el context de multilingüisme que s'hi donava. A banda de l'àrab clàssic i del mossàrab o protoromànic, es des-

taca l'existència d'un dialecte àrab peninsular, de caràcter analític, anomenat *andalusí*. S'hi precisa que les empremtes de la llengua àrab en les romàniques peninsulars es vehiculen a partir del dialecte andalusí.

És molt interessant l'apartat que clou la secció lingüística, on es parla de les llengües dels pobles islàmics no-arabitzats, ja que se'ns fa una diferenciació entre dos conceptes sovint confosos: àrab i islàmic. Un àrab "és aquell la llengua i la cultura del qual són àrabs" i un islàmic o musulmà el qui professa la religió de l'islam.

La secció de literatura presenta cinc apartats, el primer dels quals no és sinó una visió general de la literatura àrab, on se'n donen les quatre etapes generals, que conformen la resta de la secció.

L'apropament a l'època clàssica, medieval, es fa a partir dels gèneres conreats. El naixement d'aquesta literatura s'incloïa dins un àmbit nòmada, el dels beduïns de la península aràbiga, que practicaven la cassida com a estructura mètrica. La ciutat va fer evolucionar aquesta forma cap a un esteticisme major. Es localitzen també els gèneres narratius i es para una atenció especial a l'*a-dab*, gènere didàctic-enciclopèdic desenvolupat pels funcionaris i pels filòlegs, a l'assaig i als gèneres historicistes.

L'apartat que tracta la segona etapa de la literatura àrab, la redactada a Al-Andalus, presenta

la seua capçalera introductòria de manera molt més esquemàtica que els altres, tot i que això queda resolt per una extensa bibliografia, tot el contrari que en la part de la decadència. No podem dir el mateix de la part que tracta la literatura aljamiado-morisca, a càrrec de Luis F. Bernabé Pons, un bon especialista d'aquest tipus de textos en l'Àrea de Filologia Àrab. S'hi aclareix el terme de manera breu i didàctica –com requereix aquesta obra– i s'aporta al lector una bona bibliografia sobre el tema.

En la mateixa línia que el tractament de la literatura aljamiada es troba el de la contemporània, a cura de la doctora Rubiera, amb una introducció contextualitzadora i perioditzadora dels diferents moments d'aquesta etapa, com també una bibliografia extensa i completa.

Les seccions d'història i d'islamologia serveixen com a instrument necessari d'aproximació pragmàtica al fet filològic àrab. "Cronologia islàmica (marc polític)", "Geografia i història dels països àrabs (segles XVI-XX)", "Distribució geogràfica dels musulmans actuals", "La història d'Al-Andalus i els seus períodes" i "La societat andalusina" conformen la primera secció, que s'imposa, possiblement, com la més treballada del volum que ressenyem.

Els tres primers epígrafs són de la mà de Mikel de Epalza. En el primer es limita a advertir la doble

cronologia –cristiana i musulmana– que sol aparèixer en els estudis islàmics, com també un extens llistat de dates i dades històriques. Aquest repàs tan exhaustiu d'Epalza torna a reflectir-se en els apartats següents, on recull les principals fites de la història dels països àrabs –aquells que tenen l'àrab com a llengua oficial– i fa un recorregut exhaustiu de la distribució geogràfica dels musulmans actuals arreu del món.

Francisco Franco se centra en la història d'Al-Andalus en un apartat on la perioditza d'una manera extensa i alhora agradosa, molt en la línia oberta per Epalza en les pàgines precedents. Tanca la secció una anàlisi dels diferents grups socials d'Al-Andalus a càrrec d'Eva Lapiedra, fonamentada en un origen ètic i social.

La darrera secció, la islàmica, és un encert prou gran en la mesura que seria molt pobre separar llengua i cultura, ja que el sistema de conceptualització de la primera es conformarà a partir de l'univers cultural al qual pertany. Això respon a dos motius principals: Mahoma i l'Alcorà, tractats al començament de la secció amb l'interés fonamental de proporcionar un bon llistat bibliogràfic al lector.

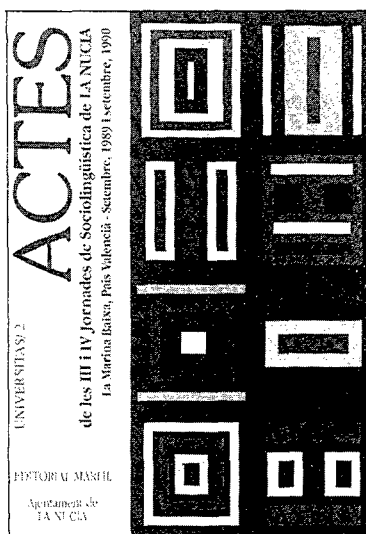
Els darrers apartats de la secció d'islamologia –"Estructura de l'onomàstica de persona en àrab (resum)" i "Expressions araboislàmiques més usuals"– aporten una informació bàsica per a l'onomàstica i per al lèxic, impor-

tant per als lingüistes estudiosos d'altres llengües romàniques que han estat en contacte amb la cultura àrab, dins la qual hem de reservar un lloc privilegiat a la nostra llengua. Aquests apartats podrien incloure's dins la secció de llengua seguint un criteri més coherent.

Quan encara no ha eixit cap promoció de Filologia Àrab en la Universitat d'Alacant –de fet, ni tan sols s'ha començat a impartir cap curs de segon cicle–, aquesta Àrea, que comparteix departament amb la de Filologia Francesa, ha dotat els seus alumnes –com a beneficiaris en primera instància, tot i que també podrà ser aprofitat per neòfits de la filologia araboislàmica d'altres universitats i per estudiosos d'altres especialitats– d'una eina bibliogràfica-temàtica de gran utilitat. Les primeres aproximacions i contextualitzacions es faran, així, amb una major facilitat en aquest camp de la investigació.

Josep Lluís Martos

**Maria Antònia CANO
i Vicent MARTINES (eds.),**
*Actes de les III i IV Jornades de
Sociolingüística de la Nucia*
(la Maria Baixa),
**Ed. Marfil - Ajuntament de la
Nucia, 1991.**

L'editorial Marfil comença l'any 1990 la publicació d'uns estudis de llengua i literatura catalanes amb el nom de "Universitas". Els números 1 i 3, *A Sol Post*, formen dues miscel·lànies, mentre que el núm. 2, el que ara ens ocupa, ofereix les conferències que tingueren lloc a la Nucia amb ocasió de les III i IV Jornades de Sociolingüística, al setembre de 1989 i 1990.

El llibre comença amb una presentació pronunciada pel regidor de Cultura de l'Ajuntament promotor de les Jornades i continua amb una introducció dels

curadors de l'edició. Tot seguit se'ns donen a conèixer les diverses ponències.

En la primera comunicació, Rafael Alemany i Josep Forcadell, responsables, llavors, del Secretariat de Normalització Lingüística de la Universitat d'Alacant, amb el títol de "Normalització lingüística a la Universitat d'Alacant (1986-1989): algunes dades i reflexions", fan un recorregut detallat per la història d'aquest Secretariat i una anàlisi de les peculiaritats del procés de normalització en la Universitat. Aquesta anàlisi abraça tant la perspectiva teòrica com la pràctica. D'una banda, el text ens situa davant el marc jurídic-legal en el qual s'enquadra el procés de normalització lingüística i la creació d'aquest servei en la Universitat d'Alacant, d'altra ens presenta les dades sobre el coneixement de valencià en la Universitat i sobre les dificultats materials i tècniques que plantegen les classes en català.

Les mesures adoptades per dur endavant el procés normalitzador suposen un gran avanç respecte d'anys anteriors: malgrat això resulten insuficients, ja que manquen d'un autèntic suport dels òrgans rectors de la Universitat. Tot plegat, se'ns mostra un panorama desolador. Els avanços pel que fa a l'augment de l'ús del valencià sembla que responen més a l'imperatiu legal del bilingüisme que no a una autèntica voluntat de fer del català el vehi-

cle normal de comunicació en la vida universitària.

Les tres ponències següents focalitzen el procés de normalització dins la perspectiva de l'ensenyament. En "Aspectes psicolingüístics de la immersió", Josep Maria Artigal fa una introducció sobre teoria lingüística i ens presenta una aproximació a la immersió lingüística d'infants en els primers anys d'escolarització. El conferenciant ens informa dels mecanismes que ha d'emprar "la mestra" (nosaltres afegiríem que també el mestre) per tal d'aconseguir que els xiquets utilitzen una llengua que encara no coneixen.

Francesc Balanzà, amb el títol de "Valoració d'un procés: cap a un model educatiu", ens fa més propers els diversos models educatius on hi ha la presència d'una llengua minoritzada. D'una banda, l'autor analitza breument els models educatius bilingües a l'Estat espanyol en general i, d'una altra, aprofundeix en la situació de l'ensenyament al País Valencià. En aquest sentit, veiem la desviació del model educatiu que va des del model d'enriquiment fins al manteniment o a la simple assignaturització de la llengua. La "Perspectiva de futur" amb què es clou l'article, pretén mostrar-nos, a la llum de la jurisprudència existent sobre el tema, les possibilitats de l'ensenyament al nostre país. Annexes a l'article se'ns aporten unes taules amb els percentatges de l'ensenyament del

valencià i en valencià des del curs 1983/1984 fins al 1988/1989.

Amb el títol de “La immersió lingüística des de la realitat educativa valenciana: reflexions i resultats”, Vicent Brotons i Tudi Torró fan un repàs de la realitat que pateix la llengua catalana al País Valencià, com també les altres llengües minoritzades. Per ampliar-nos aquestes dades tracten detingudament els models d’ensenyament bilingüe i els programes d’immersió lingüística a les comarques del sud. Els resultats confirmen que el procés de normalització és, segons com, més ràpid al sud valencià que no a d’altres comarques.

Antoni Ferrando, en “Les perspectives de normalització lingüística al País Valencià”, sintetitza la situació en la qual es troba el procés de normalització de la llengua al nostre país. Ferrando no només toca els aspectes purament lingüístics, sinó que hi comenta els factors històrics i socials que condicionen la normalització.

Coincidint amb la segona, la tercera i la quarta, la comunicació següent també versa sobre l’ensenyament. Amb “Funcionalitat de la literatura tradicional en el procés d’aprenentatge de la llengua”, Gabriel Janer Manila exposa una valuosa teoria sobre la utilitat de la literatura popular en l’aprenentatge de llengües dels xiquets. L’autor reconeix la utilitat d’aquest tipus de literatura per a la formació integral dels més petits.

Toni Mollà ens presenta, en “Les motivacions i l’ús de la llengua”, una valoració sobre els impulsos que provoquen l’ús i el no ús extraescolar de la llengua. Per aconseguir-ho fa una aproximació al tema de la normalització lingüística i analitza els factors que propicien l’abandó de la llengua al País Valencià, el principal dels quals és la mateixa industrialització. L’autor manté que només s’arribarà a una vertadera normalització quan el català adquireisca una valor instrumental en tots els àmbits.

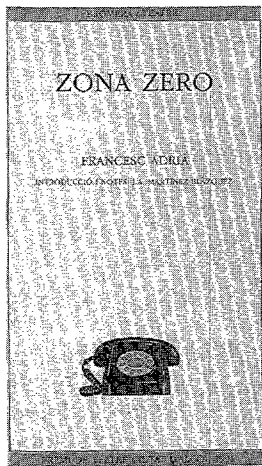
L’última comunicació, “Ensenyament de la llengua i normalització lingüística”, de Josep Tió, fa un recorregut per la història de l’ensenyament del català al Principat des de la dècada dels setanta fins al moment actual, i analitza les possibilitats de l’ensenyament com a dinamitzador de la normalització lingüística.

Tot plegat, el llibre ens ofereix una visió prou àmplia i enriquidora sobre el futur de la llengua i la immersió lingüística al nostre domini lingüístic. La diversitat dels plantejaments i la diferent procedència geogràfica i professional dels conferencians fan d’aquest volum un document interessant per tal de descobrir d’on venim, on som ara i cap a on podem anar.

Carme Navarro i Pérez

JOVE TEATRE DE L'ABSURD

Francesc ADRIÀ,
Zona zero,
Alzira, Ed. Bromera, 1992,
premi Ciutat d'Alcoi 1991.

El més cridaner d'aquest text és la seua adscripció al corrent del teatre de l'absurd coneixent la joventut de l'autor. És, doncs, inevitable preguntar-se: ¿Com és que un autor que no arriba a la trentena es presenta al món de la literatura dramàtica amb un text deutor de la forma estètica i del fons ideològic d'un corrent que presenta una visió del món tan pessimista i que nega el futur?

El teatre de l'absurd en sentit estricte es mou dins d'uns paràmetres força concrets en la història de la literatura. Està constituït pels textos de Beckett, Arrabal, Ionesco i Adamov produïts entre els anys 1952-1962, sorgits com a conse-

qüència d'unes condicions històriques molt específiques: la Segona Guerra Mundial i la posterior guerra freda; filosòfiques, en relacionar-se amb la cara oculta de l'existencialisme; i també estètiques, com una de les continuacions del simbolisme. Amb una localització espacial molt puntual: la ciutat de París com a centre que acull uns autors amb dos trets definitoris essencials: la seua procedència forana i l'edat, que, excepte Arrabal, els situa en la quarantena (Styan: 1981).

Evidentment, Francesc Adrià no pot acomplir cap d'aquests condicionaments vitals, històrics, temporals o espacials. Ara bé, és innegable que en el seu text es detecten trets d'aquest teatre. Al meu parer, de l'absurd, en fa un ús estrictament genèric, com una macroestratègia textual i escènica. D'açò, en parlarem quan ens referirem als factors interns. Però caldrà no perdre'n de vista altres de caràcter extern, que justificarien, en última instància, aquesta elecció. La seua pessimista visió ideològica: la d'un món modern, fortament tecnificat, suposadament al servei d'un individu que, en canvi, se sent indefens, i al qual no aporta cap resposta ni solució als seus problemes, necessitats i ànsies, tindria una rebuda més que normal en la seua/nostra generació. Una generació, els nascuts com a conseqüència del *boom* dels seixanta, amb uns trets i uns problemes molt específics (massificació a tot arreu, dificultat d'accés al treball, etc.) i que d'ara endavant haurà de començar a plasmar-se en la litera-

tura, especialment en la dramàtica. Tampoc caldrà llevar-li importància a la situació de la vida teatral valenciana. Però aquest assumpte el deixem per concloure.

És el moment dels factors interns. Obra primera i primerenca, empra els recursos que li brinda el gènere essencialment perquè li permet de construir una obra senzilla que funcionarà molt bé en escena, amb una producció mínima, de fàcil realització, i d'èxit més que probable. Tot això gràcies al palès coneixement del públic i a les possibilitats del teatre valencià que Francesc Adrià demostra. L'autor tracta, així, d'evitar, amb molt bon ull, les dificultats d'empreses dramàtiques de més gran volada que, de segur, acabarien en fracàs. El seu treball no reproduceix, no fa una adaptació de les obres mestres del gènere, sinó que presenta una obra com a gresol d'influències diverses. Hi ha l'absurd, amb grans dosis d'humor (cosa que possibilita el gènere), però també hi ha tècniques d'altres llenguatges dramàtics. No presenta un text pur i dur d'aquest corrent, sinó que, mitjançant l'humor, hi incorpora maneres de la comèdia convencional.

Estructura l'obra en divuit moments diferents. En general, predominen les escenes en les quals el protagonista parla per telèfon, tretze sobre divuit, més una que, introduint-hi una encertada perversió, prescindeix de l'aparell. Tenim després dues escenes de monòleg, i les dues d'acció que obren i tanquen l'obra. De l'anàlisi de l'estructura es desprén que no hi ha una construcció dialògica "nor-

mal", en el sentit que les situacions discursives no compten amb cap interlocutor present escènicaament que possibilita l'intercanvi d'informació cara a cara entre el protagonista i qualsevol altre personatge. El recurs telefònic, totalment justificat pel gènere, la temàtica i la contextualització de l'acció (i al qual se li trau molt de suc) possibilita que l'obra esdevinga d'una construcció dialògica senzilla. Un altre aspecte de la construcció de les escenes que cal destacar és que, en general, el seu inici no presenta massa variació, perquè, o bé el protagonista inicia l'acció en cridar per telèfon; o bé aquesta s'inicia en contestar-hi. Les situacions s'encadenen seguint diferents procediments. Un d'aquests és l'absència de motivació, el gènere es basa en el sense-sentit. Un segon tipus és l'ús del parèntesi: la inclusió d'una escena que talla la linealitat de l'acció. És el cas, per exemple, de les intervencions de la Veu. Un altre, molt emprat en el teatre contemporani, és el de la simetria textual: la primera escena és un correlat de la darrera, o la segona té a veure amb l'únic monòleg, que concentra, per altra part, tot el moll ideològic. Però allò remarcable és que no s'obvia un darrer tipus de ressort, el causal, procediment característic del teatre aristotèlic i que prova el caràcter de gresol que abans atribuïem al text.

El protagonista és l'única presència escènica que entra en interrelació amb quinze veus. Aquesta solitud també es justifica temàticament. Però cal remarcar que enfront de l'absència de carac-

terització psicològica i de la manca de motivació dels personatges de l'absurd, el nostre protagonista té una sèrie de trets específics (fins i tot podem saber-ne l'edat) i un passat. A més, la seua acció persegueix una doble finalitat, d'una banda abstracta: saber on és per poder decidir; però, per l'altra, una de molt concreta: està allí perquè cerca treball. Diversos motius discursius recurrents emesos pels altres, i al seu parer negatiu, el qualifiquen al llarg del text i ajuden a crear la sensació d'estranyesa que persegueix l'autor. De la resta dels personatges destaca la Veu, amb la seua omnipresència simbòlica i el seu discurs amenaçador, culpabilitzador i imperatiu. I també, el personatge femení, que, en humanitzar-se, serà neutralitzat.

El discurs és reduït a la seua funció conativa, condemnat a restar mer canal transmissor, mitjà buit de missatge, mancat de finalitat, on no cal ni receptor. Un discurs funcional i fred, farcit de repeticions assumides per diferents personatges que dilueixen els seus trets individuals per descobrir una identitat maquinal. La llengua emprada és un encert de l'autor, que demostra, una vegada més, com parteix de la realitat en la seua creació i com tracta d'acostar-s'hi. El valencià col·loquial està justificat tant per l'ús d'un mitjà inequívocament oral com el telefònic com per la tria dels personatges. A més, l'empra amb una gran vitalitat, hi incorpora algunes paraules de l'argot juvenil, i arriba, fins i tot, a crear un neologisme. En aquest apartat destaca també l'ús de l'humor, que, com ja

hem dit, és, en certa manera, substancial al teatre de l'absurd, però que en *Zona zero* adquireix un relleu especial. Generalment, la seua creació es basa en el trencament de la "màxima de relació" (del principi de cooperació conversacional de Grice) tant en el discurs com en la situació, en no ser pertinent en la cadena conversacional o situacional allò que segueix. D'altres vegades s'afecta la "màxima de quantitat" en aportar més informació de la que la situació discursiva exigeix.

El terreny de les acotacions no està mancat ni del registre col·loquial ni de l'humor. Les acotacions també contribueixen, coherentment, a la creació d'estranyesa que persegueix l'autor: per exemple, ningú no pot dir quan mor l'Home en l'acotació primera. De tota manera, l'autor palesa una certa inexperiència a l'hora de construir-les. L'anomenat "text secundari" és un terreny quasi més difícil de dominar que la construcció d'un diàleg, en aquest cas, marcadament col·loquial. Alguns trets confirmen la nostra afirmació: múltiples frases curtes, ús excessiu de la juxtaposició, ús de punts suspensius, d'admiracions múltiples juntes, etc. Tot plegat, encara que relacionable amb l'estil oral del discurs, no s'adiu massa bé amb la necessitat de precisió característica del discurs didascàlic.

L'espai escenogràfic és senzill però suggeridor de l'espai dramàtic farcit de connotacions simbòliques. Un final de carretera, on hi ha dos telèfons, és el seu referent real, però el seu tret definitori (com tot

en l'obra) és l'estranyesa. Malgrat aquesta, es troba perfectament catalogat (la reglamentació ho envaeix tot) com a "zona zero". En aquest espai, "Tot té un aspecte maltractat, inacabat i provisional". Aquest espai inquietant s'il·lumina, a partir d'uns "ridículs fluorescents" que varien en intensitat o s'apaguen de tant en tant. Els ajuden en la seua tasca altres fonts lumíniques provinents dels fars d'un cotxe i d'una llanterna, i els sorolls del món automobilístic per crear aquesta atmosfera inquietant.

En resum, podem afirmar que es tracta d'una obra pensada per reeixir. L'autor demostra que coneix el medi, les dificultats, les seues limitacions i el públic. Vol oferir-li un producte actual, a partir d'una estètica amb segell intel·lectual, que li possibilita una certa modernitat, i la incorporació d'un element clau, l'ús de l'humor. Tot plegat per aportar una visió particular del món, potser, al meu parer, massa general i abstracta. Tot adobat amb senzillesa i amb els peus a la terra, i mostrant una voluntat de construir un teatre digne, literari i actual.

Per últim, i reprenent el fil dels factors externs que havíem ajornat adés, caldria, ara, apuntar alguns aspectes externs que poden contribuir a explicar la tria de l'opció teatral de Francesc Adrià. Un altre tret que determina els autors del teatre de l'absurd és que van confeccionar un teatre fonamentalment d'escriptors, no de directors, allunyats de la pràctica escènica com estaven. La formació d'Adrià no és aliena a l'escena real, però, malgrat

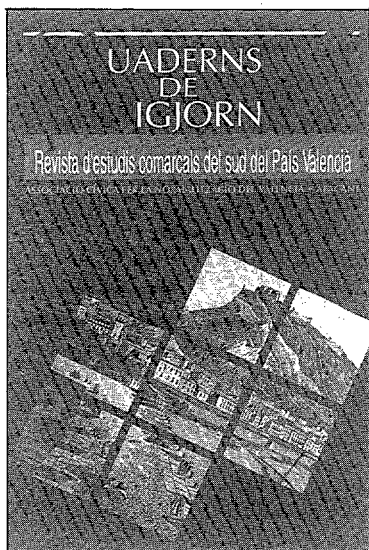
les facilitats que atorga el text i el premi aconseguit, encara no ha estat estrenat. És més, sembla que no és l'únic cas d'autor jove que es decanta pel teatre de l'absurd, i, per tant, caldrà tenir en compte el que déiem abans. Perquè és un fet que ve de lluny la manca de relació entre els grups teatrals i el teatre institucional valencià, per una banda; i, per altra, els autors valencians (reals o virtuals); i tots tres, amb la seua societat real. Aquesta absència produeix el naixement de textos un tant estranys en si mateixos. La situació teatral valenciana, reflex de la situació kafkiana de la societat on s'insereix, és així d'absurda: un teatre durant anys excessivament vinculat a la concreta situació político-lingüística de la ciutat de València, ara en hores molt baixes, tant per la manca d'interès crònic com per la castellanització del seu públic, com respecte a una política teatral necessitada de forta empena i nous horitzons. I amb tot açò, com pretenem que els conflictes socials, individuals o generacionals es reflectesquen als escenaris?

Rafael Pérez González

RECUPEREM ELS MOTS DEL MIGJORN

Quaderns de Migjorn.

*Revista d'Estudis Comarcals del
Sud del País Valencià, núm. 1,
Alacant, Associació Cívica per
la Normalització del Valencià,
1993, 214 ps.*

L'Associació Cívica per la Normalització del Valencià d'Alacant ha encetat la publicació d'una nova revista, *Quaderns de Migjorn*, que hem d'afegir, des d'ara, al ventall de publicacions periòdiques dedicades als estudis sobre les comarques meridionals del País Valencià: *Aguaites*, *L'Aiguadolç* o *La Rella*.

Segons podem deduir de les paraules de presentació del coordinador de la revista, Josep Martines, *Quaderns de Migjorn* s'insereix dins el procés de normalització lingüística que vol dur

a terme l'Associació Cívica d'Alacant: "La normalització lingüística és fonamentalment un procés de normalització cultural: és fer possible el dret a dir el nom que *nosaltres* hem posat a les coses". Hem d'aplaudir, doncs, que aquest repte tan encoratjador i difícil haja partit des de la ciutat d'Alacant, on el procés de substitució lingüística –cultural i d'identitat, per tant– és cada dia més aclaparador i problemàtic.

Probablement, el gran atractiu de la revista és el fet d'haver sabut conjugar una sèrie de contraris que no sempre són compatibles. En primer lloc, la unitat i la diversitat. Així, els vint articles –més aviat breus– que integren aquest primer número inclouen temes d'història, de dret, de filologia, d'economia, de medicina, de periodisme, de sociolingüística, etc. Però aquesta diversitat temàtica està supeditada a un punt en comú, en la mesura que, d'acord amb la intencionalitat de la revista, la majoria dels estudis se centren en l'àmbit de les terres meridionals del País Valencià, encara que alguns treballs toquen aspectes que poden tenir un abast més general. Així mateix, la brevetat i el caire divulgatiu dels diversos treballs no suposa, ni de bon tros, cap minva en el rigor científic dels temes tractats, de vegades amb un to bem amé i divertit.

Si un dels objectius de la revista és evitar perdre en l'oblit

col·lectiu els noms que han usat tradicionalment els habitants d'aquestes terres per a dir la realitat, no ens ha de sorprendre que una gran part dels articles siguen estudis de caire filològic sobre els noms de les coses i dels fets del nostre entorn cultural. Així, hi ha dos estudis sobre les denominacions populars de les plantes que podem trobar a la comarca de l'Alacantí. D'una banda, el treball de Daniel Climent, que recull 368 fitxes de plantes, amb el nom científic en llatí, la família a la qual pertany cada planta, el nom popular valencià i la població o poblacions on és viu encara aquest nom. D'una altra, el treball de Marinela Garcia, que ens ofereix també una llista de noms populars de plantes, acompanyada de la pronúncia de cada terme.

En la mateixa línia d'actuació, podem trobar en aquest número dos treballs que ens parlem dels noms dels animals del mateix espai geogràfic. Carles Martín ens informa dels noms populars dels vertebrats (mamífers, ocells, rèptils i amfibis), mentre que Josep Tormo se centra només en els ornitònims, és a dir, en les demoninacions dels ocells (la seua llista inclou el nom popular valencià, el nom estàndard i el nom científic en llatí).

De vegades l'anàlisi filològica pot ser el primer pas per a un treball antropològic d'abast més ampli. Així, per exemple, el grup de danses Salpassa, del Cam-

pello, ens ofereix un estudi interessantíssim (amb il·lustracions) sobre el nom de les diverses peces que formaven la indumentària tradicional de l'home i de la dona del segle XVIII, en relació amb l'estació de l'any, la festivitat, el tipus de faena, l'estament social, etc. Aquest article ens permet tenir una visió no sols de la vestimenta dels valencians de fa dos segles, sinó que els autors ens informen també d'alguns costums de l'època, de cançons, de refranys, de balls, etc.

És el cas també del divertidíssim estudi de Jordi Colomina, que ens aporta un gran recull d'endevinalles de caire eròtic i escatològic, com a mostra que els valencians no som pas aliens a l'enigmística, aspecte de la cultura popular present en la majoria dels pobles. En un terreny totalment diferent, però també dins l'àmbit de les tradicions populars, Biel Sansano ens parla de l'origen (murcià *versus* valencià) dels sobrenoms aplicats als números de la rifa dels cecs a Elx i a Alacant, en comparació amb les llistes de Cartagena i de Jaén. Per la seua part, Maria Antònia Cano ens presenta un estudi lingüístic sobre els noms relacionats amb la saladura del peix (especialment de la tonyina), aspecte tan important en el comerç de les contrades costaneres de l'Alacantí.

Entre els treballs que adopten la perspectiva de la història, podem trobar en aquest número

l'estudi de Josep Giner i Pere Jáuregui, que ens ofereix dades sobre els diversos terratrèmols que han fet trontollar les terres de l'Alacantí des de l'any 1694. Però, curiosament, en aquest número s'ha donat una coincidència entre els treballs històrics i el tema de l'aigua. Així, Armand Alberola ens ofereix una visió retrospectiva de tres preses hidràuliques de l'horta alacantina, els assuts de Mutxamel, Sant Joan i el Campello, tres intents de retenir les escasses aigües del riu Montnegre per a solucionar la sequera tan característica d'aquestes terres. L'altre treball d'història també està relacionat amb les reserves d'aigua, en aquest cas gelada; es tracta de l'estudi de Vicent Carrasco sobre els diversos aspectes del comerç de la neu (llocs de recollida, forma d'emmagatzematge, distribució, etc.), una indústria avui desapareguda, però molt important fins a les darreries del segle XIX, com ho demostren les construccions que s'hi conserven (pous, neveres, clots, ventisquers) i algunes empremtes en la toponímia. També en relació amb l'aigua, però ara des de la perspectiva del dret, Esteve Capdepon ens parla de la legislació relacionada amb la contaminació de les aigües, sobretot a causa dels abocaments de residus industrials.

Entre els treballs de literatura, aquest número inclou dos estudis sobre algunes publica-

cions periòdiques ja desaparegudes. Així, Joaquim González i Caturla ens parla del setmanari satíric *El Tío Cuc*, que es va publicar a Alacant entre 1914 i 1936. Pau Limorti, en canvi, estudia la dicotomia camp-ciutat en dues publicacions de Monòver, els escrits en valencià del setmanari *El Pueblo* (1901-1915) i el llibre d'Amanci Martínez Ruiz –germà d'Azorín– *Cañís y cañisaes* (1950). D'altra banda, Josep M. Baldaquí analitza el panorama de la literatura infantil, centrat en cinc autors nascuts o arrelats a Alacant (Enric Llobregat, Ximo Caturla, Joan Ponsoda, Joaquim Espinós i Leandre Iborra).

Podem comptar també en aquest número amb dos estudis d'economia i un altre de medicina. En primer lloc, Josep Costa ens ofereix una visió general sobre les activitats econòmiques de la comarca de l'Alacantí. Pasqual Sanchis, en canvi, se centra en un àmbit concret, els problemes que envolten la indústria del torró (i del gelat) a Xixona. Finalment, E. Perdigüero i C. Serrano ens ofereixen un treball de camp sobre els diversos aspectes del curanderisme i de les anomenades «medicines alternatives» a l'Alacantí.

Probablement, però, ara que el Tribunal Constitucional ha discutit fa poc la legalitat de la Llei de Normalització Lingüística de Catalunya, els dos treballs de

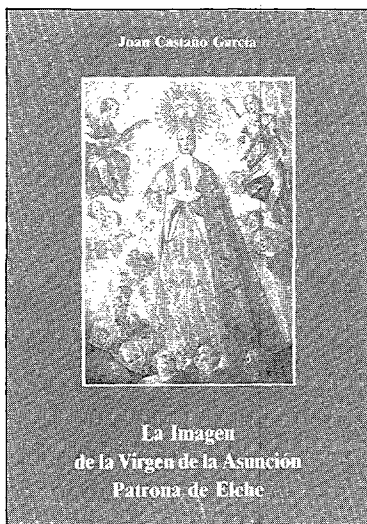
sociolingüística que inclou aquest número aporten la nota de més actualitat a la revista. D'una banda, Vicent Pitarch ens ofereix una reflexió sobre la presència i el paper del valencià dins l'ensenyament. D'una altra, Josep Forcadell ressenya les propostes contingudes en l'informe redactat per Toni Mollà i Vicent Pitarch, *Bases de política lingüística per al País Valencià dels 90*, editat per la Fundació Gaetà Huguet de Castelló de la Plana el 1992.

Com veiem, doncs, la síntesi de contraris que hem comentat adés ha fet possible que, almenys en aquest primer número dels *Quaderns de Migjorn*, puguem tenir a les mans una veritable guia de caminants, que en unes quantes pàgines ens permet una visió àmplia i diversa sobre les terres valencianes situades més al sud. Evidentment, la revista, com a mitjà de comunicació, ha de convertir-se també, malgrat els donyets de la impremta i les distraccions dels correctors, en un model de llengua, com a mostra que el català d'Alacant pot ser útil per a parlar de temes interessants amb elegància i amb rigor científic. Afortunadament, la comarca de l'Alacantí, amb uns problemes particulars i unes circumstàncies de vegades adverses pel que fa al tema de la llengua, compta amb les il·lusions i el treball de la gent de la Universitat d'Alacant —la majoria dels autors que han participat en aquest número són pro-

fessors o alumnes de la Universitat— per a dur endavant la tasca de recuperació dels mots més genuïns de les terres del migjorn i, per tant, de la cultura i de la visió del món arrelada en aques- xes paraules. Els desitgem, doncs, bons auguris i que les fades els siguen favorables!

Joan Me Perujo Melgar

Joan CASTAÑO GARCIA,
La Imagen de la Virgen de la
Asunción, Patrona de Elche,
 Elx, Ed. CAPA - Patronat
 Nacional del Misteri d'Elx,
 1991.

Llegir el llibre *La Imagen de la Virgen de la Asunción, Patrona de Elche* de Joan Castaño, suposa endinsar-nos en un interessant estudi sobre un dels símbols més entranyables de la ciutat. La manca de bibliografia específica sobre el tema afig un major mèrit a aquesta obra, que esdevé així la primera compilació exhaustiva que s'ha fet sobre tot el que fa referència a la imatge il·licitana.

El llibre està dividit en dotze capítols. Els dos primers, "Introducción" i "Precedentes", són una primera aproximació al tema, on l'autor ens dóna notícia de les escasses obres que han tractat l'assumpte i ens situa davant les primeres manifestacions de

devoció mariana –i especialment assumpcionista– conegudes a Elx. A partir d'ací, l'autor se centrarà especialment en les imatges de la Mare de Déu de les quals tenim testimonis més abundants, és a dir, la que avui dia podem contemplar a la basílica de Santa Maria i la desapareguda el 1936.

En el capítol tercer, Castaño ens apropa a la tradició de la Vinguda de la Mare de Déu a Elx, que il·lustra amb textos de Tàrraga i Caro, Fuentes y Ponte, el Pare Villafañé i Pere Ibarra, entre d'altres. També hi trobem un apartat dedicat als miracles atribuïts a la imatge il·licitana, creences que es remunten a èpoques ben llunyanes i de les quals ja trobem testimonis en les cantigues d'Alfons el Savi.

En el quart capítol, "Cofradía de Nuestra Señora de la Asunción", l'autor ens presenta la història de l'organització devota que s'encarregava de la custòdia de la imatge, història que Castaño divideix en sis períodes, que corresponen als diversos intents rellançadors de la devoció mariana duts a terme per la confraria, com també a les diverses situacions per les quals travessà aquesta. Especial interès tenen els paràgrafs dedicats a la relació de les famílies nobles dels Perpinyà i Caro amb la imatge i el culte assumpcionista. Aquesta relació té un dels personatges principals en el doctor Caro, al vincle del qual dedica l'autor el capítol cinqué, i que ens ajudarà a entendre la dita popular "la Mare de Déu paga contribució". Aquesta part del llibre ens explica també els fets rela-

cionats amb el plet que Antonio Soler de Cornellà interposà per tal de reclamar els seus drets successoris sobre la singular institució creada per Nicolau Caro.

Els cultes i les celebracions dedicats a la Mare de Déu al llarg de l'any és l'assumpte tractat en el capítol sisé. Hi destaca, en primer lloc, la Festa, en la qual la imatge de la Patrona és, en paraules de l'autor, "l'actriu principal". També és rellevant la festa de la Vinguda, que posa en escena l'aparició de la imatge a la platja del Tamarit; la celebració de la Pasqua de Resurrecció, en la qual la Mare de Déu recorre els carrers de la ciutat sota la pluja d'al·leluies; la salve sabatina i la "Rodà", com també altres actes, especialment rogatives, que per diversos motius s'han produït en algunes ocasions.

En el capítol seté, l'autor fa un detallat estudi dels llocs on la imatge de la Verge d'Elx ha estat venerada: des de l'oratori d'Isabel Caro —segons les primeres notícies que hi tenim— fins a l'emplaçament actual al cambril de l'altar major de Santa Maria.

El capítol vuité, dedicat als ornaments, inclou una detallada informació sobre els mantells i les corones de la imatge, com també els diversos objectes que aquesta llueix o que en algun moment han format part de l'ornamentació de la imatge en les celebracions a ella dedicades: el llit del duc d'Aveiro, els estàndards processionals, el mantell de l'Orde de Carles III, els canelobres, l'arqueta, etc. No

manca tampoc un últim apartat on es fa referència a les persones encarregades de la cura d'aquests objectes i de la mateixa imatge, la tasca més visible de les quals és canviar els vestits a la Mare de Déu segons el cicle litúrgic i les diverses festivitats.

El capítol nové, "Títulos y Honores", és una recopilació de totes les distincions rebudes per la imatge il·licitana, entre les quals cal destacar la d'alcaldesa honorària de la ciutat, però també el patronatge de moltes entitats de caràcter local i el reconeixement d'altres estatals. El principal títol, el de patrona de la ciutat, segons l'autor, s'ha de remuntar com a mínim al segle XVII.

Una col·lecció de seixanta-una làmines amb les explicacions corresponents i on se'ns mostra la majoria de les pintures, els gravats, les medalles i les escultures conegudes fins avui, constitueixen l'últim capítol.

Un apèndix documental i una extensa bibliografia completen l'estudi, que ofereix des de tots els punts de mira una informació completa i detallada sobre un tema alguns aspectes del qual ja havien estat estudiats per l'autor en *El llit de la Mare de Déu d'Elx*, *Apuntes sobre la Venida de la Virgen a Elche* i *Iconografía de la Virgen de la Asunción, Patrona de Elche* que, juntament amb el llibre que ara ens ocupa, constitueixen una aportació valuosa i difícilment superable al coneixement de les nostres arrels.

Vicent Josep Castaño